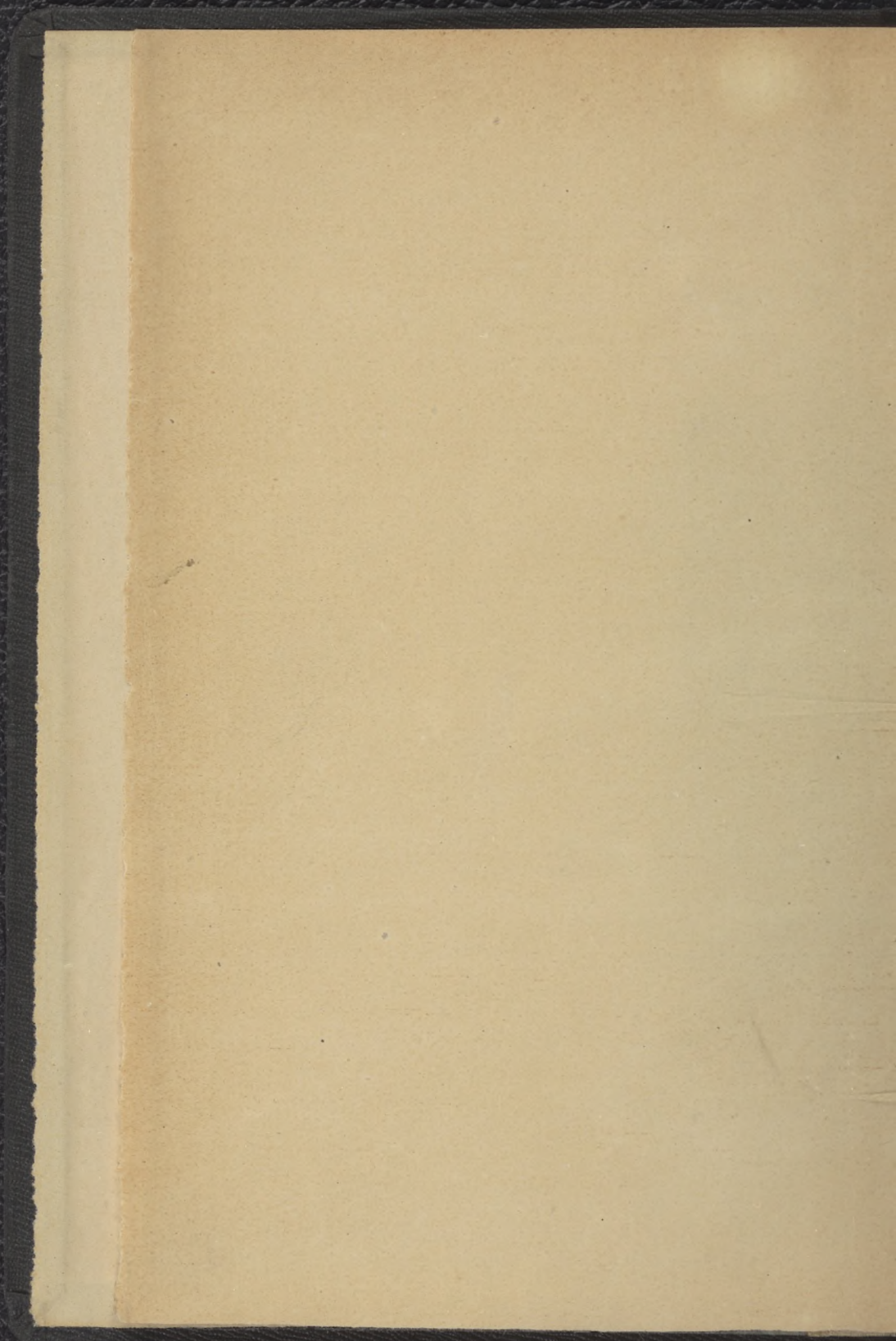

II. 386.118

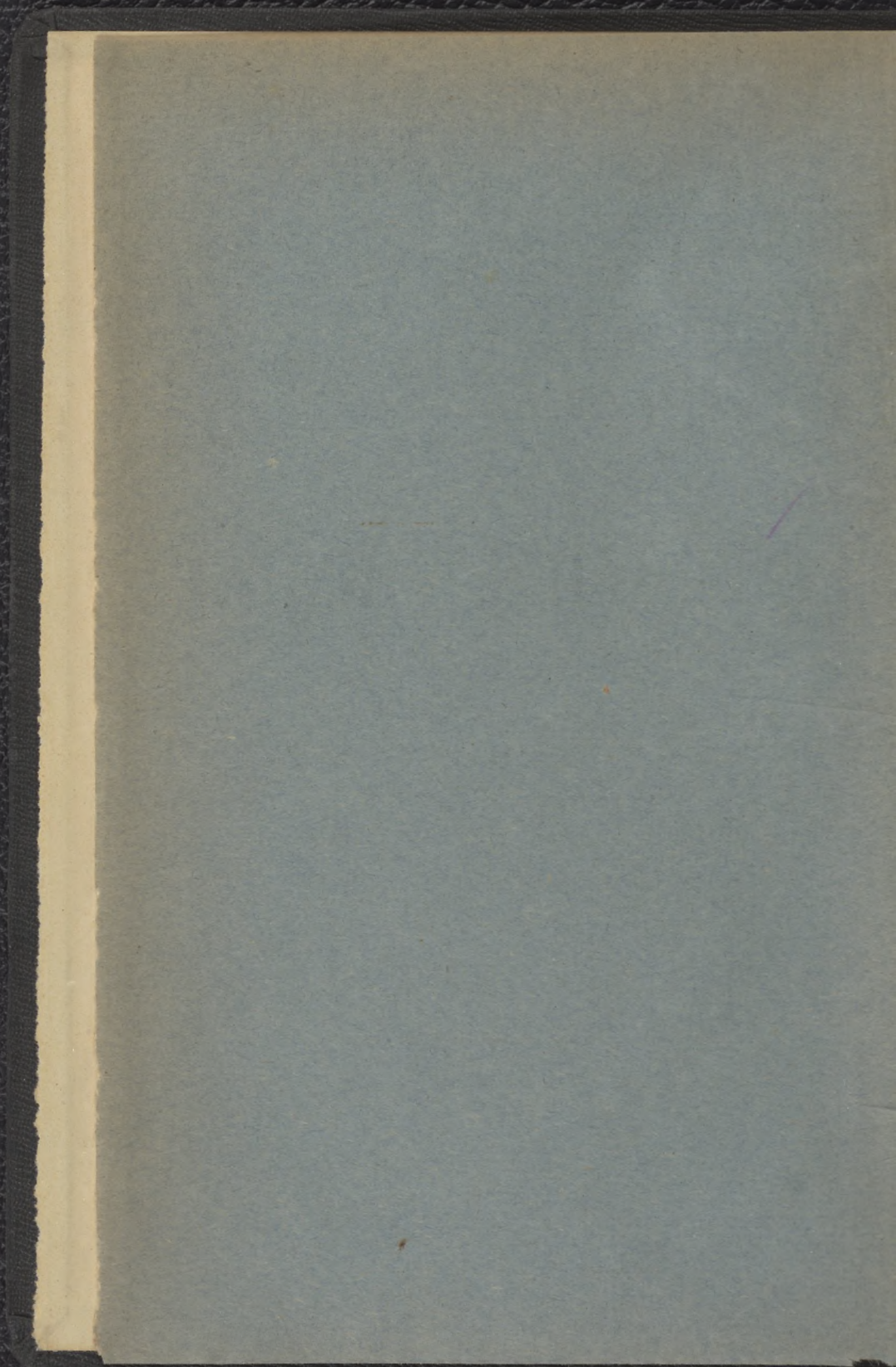
Ліпка Купала.

РАСКІДАНАЕ ГНЯЗДО

ДРАМА у 5-х АКТАХ.

ВІЛЬНЯ 1919.

102.348
Выдавецтва Мэнскага Камісарыяту Асьвёты.

Янка Купала.

РАСКІДАНАЕ ГНЯЗДО.

ДРАМА у 5-цёх АКТАХ.

ВІЛЬНЯ ————— 1919.
ДРУКАРНЯ „ПРАМЕНЬ“

65

BIBLIOTEKA
Państwowego Internatu
Studentów Teologii Prawosławnej
Uniwersytetu Warszawskiego

№ 525

II. 386.118

АСОВЫ ВЫСТУПАЮЧЫЯ ў ДРАМЕ.

ЛЯВОН ЗЯБЛІК, пажылы гаспадар, кульгавы, гадоў пад 50.

МАРЫЛЯ, яго жонка, нараклівая, але станаўкяя кабэціна, замучаная жыцьцём, худая, гадоў 48.

Дзэці Зяблікаў.

СЫМОН, 24 г. Дужы і здаровы мужчына, у самым расьцьвэце лёт. Горды і адважны. Знае сабэ пану і верыць у сваю сілу і моц. Відаць з усяго, што ён трымаў гаспадарку ўсю ў сваіх руках. Зямля для яго ўсім чыста на сьвэце, і за гэту зямлю гатоў пайсьці на самыя страшныя рэчы. Калі з паднятай галавэшкай ідзе ў сьвёт, кажучы апошнія словы: „па Бацькаўшчыну!“ то здаецца, што гэта волат-асілак узьняўся з зямлі, каб цэлым сьвэтам здрыгануць.

РОСЬКА, 18 г. Кволая дзяўчынка, пранікнутая містычнасьцяй, мэлянхолічная якбы ад сьвэту гэтага адарваная. Гаворыць, часта тое, што і сама добра не разумее, якбы ў экстазе ці ў поўсьне якім. Любіць яснату і кветкі. Душа ўражлівая, неадгадная. Ня можа пагадзіць акружаючага, будняга і трывожнага жыцьця з сваімі думкамі-снамі напоў дзяцінымі. Носіць беларускую вопратку.

ДАЊЛКА, 14 г. Разумны хлапэц не па сваіх гадох, чамусьці лічуць яго скарэй за дурнаватага,

чымся за разумнага. Цікавіцца ўсім чыста, але часта неўпапад задае пытаньні. Яму ўсё патураюць мала зварочаваючы на яго асобу ўвагі.

АЛЕНКА, 7 г. і **ЮРКА**, 6 г. Худзенькія, босыя, толькі ў кашульках дзедзі. Ува ўсіх актах драмы найбольш нэма паміж сабой гуляюць або сьпяць.

СТАРАЦ, гадоў пад 70. Абчэпаны торбамі. Відэць, што ўсё яго любяць і шчыра вітаюць. Дабрата і спакой б'е з яго твару. Крыху згорбіўшыся ад старасьці. Гаворыць проста, бяз лішняе жабрацкае жаласьлівасьці.

ПАНІЧ, гадоў 23, адзэўшыся папанску, ня брыдкі. Відэць, што многа аб сабе думае. Ходзіць з палачкай у руках, якой у часе гутаркі памахавае.

НЕЗНАЕМЫ, гадоў 35. Крэпячы мужчына. Вопратка на ім чорная, крамная. Гаворыць крыху з палачкай, з суважнай павагай, цьвёрда. Вэрыць у тое, што гаворыць, і ў голасе чуцьно, што нэ нагаваравае, а скарэй загадавае. З усяго відаць, што чалавэк ён поўны ідэі, у якую сам вэрыць і якой хацэў-бы, каб цэлы сьвэт напоўніўся.

ДВОЕ ДВОРНЫХ ЛЮДЗЕЙ.

Рэч дзеецца ў 1905 г. Пэршы акт у хаце, а рэшта чатыры—на руіне тае-ж самае хаты.

АКТ ПЕРШЫ.

Час каля Купальля. Паўдня. Хата Зябліка.

Марыля—хворая: то сядзіць, то ляжыць на ложку. Данілка на зямлі скрыпку майструе. Старац сівы як галуб, абчэпаны торбамі і з кіем у руках сядзіць на лаве.

ЗЬЯВА І.

МАРЫЛЯ — ДАЊЛКА — СТАРАЦ.

СТАРАЦ. Так, так пані гаспадыня! Заўсёды бяда бяду вядзе, але ніколі ня трэба здавацца. Ліха перамэлецца і ўсё добра будзе. Калісь і мяне ціскалі няшчасці з усіх бакоў, а цяпер... Э! Што казаць?—Жыву сабе і гора ніякага ня знаю. Торбачкі за плэчы, кій сукаваты ў рукі і хаджу сабе як ні ў чым нябывала па дарожках—пудавінках. Так, так, пані гаспадыня!

МАРЫЛЯ (гавора з трудом). Гэта-ж толькі падумаць, дзедка. Мала ўсялякага безгалоўя, а тут на! табé яшчэ гэта хвароба. Лёта не за гарою, скоро касьба пачнедца, жніво, работы гібель, а ты ляжы тут прыкаванай да ложка, як пакутніца якая. Ляпей хай-бы ўжо сьмёртачка прыйшла на маю галаву няшчасную, дык хаця-бы хаты не завалівала. Не так я вясну спатыкала і праводзіла, як мне сёлета прыйшлося, ох, ня так, як і сам знаеш! (Капляе). А гэты суд у майго з дваром... То-ж не давядзі ты Божанька! Гаспадарку ўсю змарнавалі,

да няма нічога дайшлі, і сягонья ўжо ня ведаеш чалавек, дзе заўтра сонейка прыдзеца сустрэціць. Ох, Божа ты наш справядлівы, за якія грахі цяжкія караеш ты нашу сямейку! Ах, як-жа цяжанька! Падай мне вады Данілка (Данілка падае).

ДАНІЛКА. Праўду мамка кажа. Страшэнна нягодна жыць на сьвэце. Вось хопьбы і мне такая бяда зрабілася: скрыпку старую, што была ў мяне раней, татка са злосьці паламаў, а цяпер і рабі што хочаш Пакуль-жа я новую такую змайструю... Ну, але затое калі і зраблю, дык вота-ж зайграю—цэлы сьвёт дзіву дасца!

СТАРАЦ. А гдзе-ж гаспадар ваш, пані гаспадыня?

ДАНІЛКА. Тата пайшоў у двор прасіцца, каб яшчэ трохі пачакалі і не выкідалі нас адгэтуль.

МАРЫЛЯ. Так, так. Сягонья зыйшоў час наш выехаць, а мой нічога яшчэ сабе не прыстаўся.

СТАРАЦ. Дрэнна, вельмі дрэнна, калі так выходзе. Сваіго ня меўшы — трэба лёгчы спаць ня ёўшы.

ДАНІЛКА. Вось табé дык добра дзедка: з аднэй хаты выкінуць дык у другую пойдзеш.

МАРЫЛЯ. Усё-ж да апошняга часу думалі, што за намі зямлю прызнаюць, тым часам наадварот выйшла.

СТАРАЦ. Так, так пані гаспадыня. Чалавек страляе, а чорт кулю носе.

МАРЫЛЯ. Мой-жа чалавек — каб вы, дзедка, бачылі: за апошні час як набраў сабе нечага ў галаву, дык проста з розуму зыходзе. Учарнеў, асунуўся, азыс, толькі таўпехаецца з кута ў кут, як сам ня свой. Баюся, дзедка, вельмі баюся, каб з ім, барані Божа чаго благога ня сталася.

ЗЬЯВА II.

Тыя-ж і СЫМОН.

СЫМОН. (ўходзе з тапаром і кладзе яго за лаву). Ці тата яшчэ не вярнуўся?

МАРЫЛЯ і ДАЊІЛКА. Не, нямашака яшчэ.

СЫМОН. А дзедка ўсё госьціць у нас!

СТАРАЦ. Але, сынку мой. З мамкай тваёй загаварыліся аб справах вашых хатніх. Як уважаю, то ня лёганыкі будзеце мець сёлетні гадок.

СЫМОН. Э! Нічога, дзядочак. Пакуль будзе хоць якая малая магчымасьць, то не дадземся жыўцом ваўку ў зубы. Палядзіш!

СТАРАЦ. Сьмела, сынку мой, варожыш. Можа і недасіяся ваўку ў зубы, але жыцьцё бярэ ў свае лапы, ох, як бярэ! Не такія яшчэ дужыя і сьмелыя здаюцца на яго ласку і няласку. Так, так, сынку мой! Адвага наша — адно, а жыцьцё — другое, і найбольш верх бярэ гэта апошняе.

СЫМОН. А мы з татам не папусьцімся, дык што-ж з намі гэта жыцьцё зробіе?

СТАРАЦ. Тата ўжо ня дуж твой.

СЫМОН. Ну, то ў мяне сілы хопіць — за яго, за сябе, за ўсіх нас.

СТАРАЦ. Дай Божа, дай Божа, каб табé гэтай сілачкі ставала да канца жыцьця. Бяда толькі, што сіла людзкая не заўсёды на дабро ідзе.

СЫМОН. Я і ня думаю з сваёй сілай у цемнякі, ці разбойнікі пайсьці.

СТАРАЦ. Не кажу табé гэтага, сынку мой, але моладасьць сваё права мае. Я сам быў малядым!

МАРЫЛЯ. Нічога яму дзедка не ўгаворыш. Ні такой падатлівай натуры ён у мяне ўдаўся. Хоць галавой наложыць, а свайго мусіць дапяць.

ДАЊІЛКА. Сымонка, ты па мне пайшоў: і я хоць галавой налажу, а скрыпачку такі зраблю сабе новую!

СЫМОН. Які я ўжо ўдаўся, такі і буду, а свайго ў крыўду не папушчу, хоць-бы там сьвёт да гары нагамі перакуліўся. Бяда — часу няма балей гаварыць аб гэтым. Пайду, можа тату сустрэну. Карціць мяне даведацца, што там яму ў дварэ казалі.

ЗЬ ЯВА ІІІ.

МАРЫЛЯ — ДАЊЛКА — СТАРАЦ.

СТАРАЦ. Ох, маці, маці! Высака твой сыноч падымацца хоча, але каб нізка часам не зваліўся.

МАРЫЛЯ. Цяжанька мне з ім якую радачку даць. Змалку дзён такі: як толькі нарадзіўся, дык і то сябе паказаў: грудзёй ня прыняў, так, без малака, качаўся. Я тады ў двор за мамку засталася.

СТАРАЦ. Гартаўнейшы і выйшаў ён за тое. А ў дворэ, кажуць, перамёны цяпер вялікія пайшлі.

МАРЫЛЯ. Але, дзедка — перамёны. Як вярнуўся малады паніч нэдзе з далёкага краю, з навукаў, дык усё пайшло ўвэрх дном — усіх чынавікоў сталі чысьціць. Не чакае, пакуль суды пакончацца, а напéрад за ўсіх заставы кладзе і высяляе; з намі так сама выйшла.

СТАРАЦ. Вéдаю, вéдаю пані гаспадыня! Старыя парадкі раскідаюць на сьвэце, а новых, лепшых, нэшта ня відаць і ня відаць.

ДАЊЛКА. Як уважаю, то мусьці толькі я адзін новым парадкам на сваёй новай іскрыпцы зайграю

ЗЬ ЯВА ІV.

ТЯ-Ж і ЗОСЬКА.

ЗОСЬКА (уходзе з кветкамі ў руках). Аа! Дзядочак к нам на госьці прыплёўся.

СТАРАЦ. Так, так, мая дачушка! Прыплёўся божым словам вас пахваліць; зараз далей паплятуся з тым самым.

ЗОСЬКА (падсаджаваячыся к старцу). Добра, што я дзедку тут застала: маю просьбу да цябе.

СТАРАЦ. Слухаю, мая дачушка, слухаю. Хэ-хэ-хэ! Думаў, што я толькі ўсё мушу прасіць, ажно як бачу, то і ў мяне прасіць нэчага хочуць. Хэ-хэ-хэ! Яшчэ распанéю з гэтакага гонару.

ЗОСЬКА. Дзедка заўсёды жартуе з мяне, а я

толькі буду прасіць таго, чаго ўсё людзі цябе вэчна прасяць.

ДАЊІЛКА. Ну, значыць прапала дзэдава панства!

ЗОСЬКА. На, вось табé, дзэдачка, квэтак трошкі, а ты памаліся... за здаровейка...

СТАРАЦ. За чыё, мая дачушка: за татава, матчына, а можа?...

ЗОСЬКА (нахіляючыся к старцу, каб маці і Данілка ня чулі). Памаліся, дзэдка, за здароўе нашага паніча

СТАРАЦ. Добра, дзэдачка! Я за ўсіх малюся-за каго толькі прасяць — і за жывых і за нябошчыкаў. Толькі вось, што я з тваймі гэтымі квэткамі рабіць буду?

ЗОСЬКА. Як будзеш, дзэдка, у цэркаўцы, дык на абразок іх павéсь.

ДАЊІЛКА. Або к сваёй торбачцы прышпілі, каб харашэй выглядала.

СТАРАЦ. Праўда, сынку мой. Як прыгажэй будзе выглядаць, то можа і кідаць балéй будуць.

ЗОСЬКА. Абы толькі не каменьнем, дзэдка.

СТАРАЦ. Хэ-хэ-хэ. Усяк бывае, дзэткі маé, усяк! Хто хлёбам, хто каменем, а кожны нэчым ды кіне. (Зьбіраецца выходзіць).

МАРЫЛЯ. Ужо, дзэдка, выходзіць ад нас?

СТАРАЦ. Ужо, пані гаспадыня, ужо! Не сядзіцца мне доўга на адным мейсцы. І так па капельцы ўсюды гора назьбіраеш чалавэчага, ажно несцьці цяжанька, а што-ж бы было, каб даўжэй засэджываўся у ваднэй хаце? Хэ-хэ-хэ! Шчасьліва аставацца! Слава Хрысту!

УСЕ. Слава! Слава! І на ўвэкі вякоў.

З Ъ Я В А V.

МАРЫЛЯ — ЗОСЬКА — ДАЊІЛКА.

ЗОСЬКА (садзячыся каля маткі на ложку). Мамачка, бачыце, якія прыгожанькія квэтачкі?

МАРЫЛЯ. Бачу, бачу, хоць як праз сётку: туман нэйкі ў вачох стаіць. Але дзе ты гэта лётаеш? Упыну на цябе нямашака ніякага.

ЗОСЬКА. Не слязіцца мне, мамачка, ў хаце: тут неяк так душна, дык я ўзяла і пабэгла на сенажаць. Там хэдзіла сабе каля рэчкі і кветачкі для цябе вось гэтыя рвала; ты-ж іх калісь, як здарова была, так любіла!.. Ах, мамачка, як цяпер хораша на сенажаці! Травіца зелянеецца, кветачкі цвітуць, ой, як прыгожа цвітуць! А вольхі над рэчкай так лісточкамі шалясьцяць, так шапацяць, як быццам штосьці дужа цікавае хочуць табе расказаць! Мамка, мамка! Ты здаецца заснула? Ці чуеш, што я табе кажу?

МАРЫЛЯ. Чую, міленькая, чую, хоць у вушох шуміць, як у млынэ якім.

ЗОСЬКА. Сонейка яснае сьвэціць і грэе, ах, як сонейка грэе і сьвэціць! А птушачкі пяюць аж заліваюцца! Так цёпла, так прыгожа на сьвэце! Мамка, а як табе?

МАРЫЛЯ. Мне, дзёткі, халодна і жудка.

ЗОСЬКА. Не гаварэце так, мамка, а то і мне робіцца халодна і жудка ад тваіх слоў... Ага! Нарвала, значыцца, я табе кветачкаў, падыйшла к рэчцы, нагнулася і гляджуся ў вадзіцу, як у люстэрку, як раз я другая там адсвэчаваюся. Заглядзёлася гэтак, аж нэхта хапэль мяне ў поясе! я ў крык, вырывацца, гляджу, аж гэта паніч з двара. І так стаў абыймаць мяне і цалаваць! Я стузянулася раз, другі і вырвалася. Але які ён прыгожанькі, каб мамка бачыла!

МАРЫЛЯ. Вэдама, паніч! (У бок). Сваймі грудзьмі, што і яе выкарміла, а ён... (да Зоські). Не займайся вельмі з ім, дачушка.

ЗОСЬКА. Я ж нічога, мамачка. (Пауза). Ах, каб вэдала, мамка, які я сон сягонья сьніла?! Хочаш, дык я раскажу.

ДАНИЛКА. Раскажы, Зоська, раскажы! Бо і я-ж люблю вельмі сны сьніць. Толькі пачакай — я малых паклічу, хай і яны паслухаюць (выходзіць і пераз часіну варочаецца з Аленкай і Юркам).

ЗЬЯВА VI.

ТЫЯ-К і АЛЕНКА з ЮРКАМ.

ДАЊІЛКА. (да Аленкі і Юркі). Ну, садзэцеся, малыя! Толькі ціха будзьце! Зоська сон будзе расказаваць. (Аленка і Юрка садзяцца на зямлі каля матчынага ложка). Ну, пачынай, Зоська! Мы гатовы!

ЗОСЬКА. Здаецца прыйшоў да нас у хату нэхта такі нязвычайны — на галавэ мёсяц, у руцэ сонца трымае: прыйшоў ён і кажа: „Годзе вам тут сядзэць, годзе гібэць, хадзэце за мной!“ Мы спачатку, здаецца, перапужаліся, а пасля нічога. Ён так добра на нас паглядзёў, аж быццам у вачох яго сьлёзы засьвяціліся. Сабраліся мы ўсё — ты, тата, я, Сымон, Данілка і малыя, ды пайшлі гэтак за ім кінуўшы і хату і гаспадарку ўсю сваю. Як толькі мы выйшлі — ён і кажа: „што-б там перад вамі, ці за вамі не рабілася — не аглядавайцеся назад, а йдзэце за мной усё напéрад, усё напéрад!“ Ішлі мы гэтак, ішлі, ажно бачым — нэйкае кругом нас страшэннае балота: гадзіны, вужакі, сьліўні так і капашаць, як у гаршку якім...

ДАЊІЛКА. Ай-я-я! Вужакі і сьліўні?!

ЗОСЬКА. Але нас крануць баяцца: ён усё іх сонцам адстрашавае, — толькі сыкаюць і выкручваюцца. Мінулі мы гэта балота вужачае, ідзём, — ажно ўвайшлі мы ў цёмны памнюсенькі, дзікі лés. Вéцер у галінах трашчыць і сьвішча, зьвяр'ё ўсялякае вье, зубамі ляскоча, на нас кідаецца...

ДАЊІЛКА. Божухна! Зьвяр'ё ўсялякае. Вось жудасьць! Я, мусіць, памёр-бы там са страху.

ЗОСЬКА. Але крануць ня сьмéюць — ён і іх, — як вужак, — усё сонцам адганяе. Перайшлі мы гэты зьвярыны лés, ідзём — ажно ўсходзім на вялікае-вялікае поле пяшчанае — вiхор толькі арэ ды барануе, ды толькі дзе-ня-дзе на полі гэтым тырчаць пасохшыя вольхі, вёрбы, асіны. Па гэтым дзярэўі — з аднаго на другое — пералятаюць птушкі нэйкія чорныя, такія страшныя, жудасна і сказаць! Да нас падлятаюць, распускаюць капцоры,

раззяўліваюць глюгі, — здаецца разьзірэці і глынуць нас хочучь.

ДАЊІЛКА. Ах, як страшна! Балазэ, што хоць мянэ ня глынулі.

ЗОСЬКА. Але нічога: яго—нашага павадыра— і сонца баяцца. Мінулі гэта поле птушынае, ідзём. Нарэшце затрымаліся ў тым месцы, дзе вясёлка спускалася. Тут ён ізноў так кажа: — „Ідзецца за мной сьлёдам па гэтай шматкалёрнай дарожцы!“ Мы ўздзівіліся, але што ты зробіш? — пайшлі. І падымаемся што раз выжэй, выжэй, мінулі хмары, вобалакі, аж да самых зорак забраліся, а там, па млэчвай пучыне, з зоркі на зорку пераскаківаючы, цягнёмся далэй; а зоркі хоць сьвэцяцца, але не пякуцца: як па кветачках гэтых ступаем па іх...

ДАЊІЛКА. А ўночы не калоліся гэныя зоркі?

ЗОСЬКА. І прыйшлі мы ў нейкую харошую краіну, якой я ў жыцьці ня бачыла, ня чула і ня сьніда. Зіхацістыя кветкі скрозь разсыпаны, як тыя зоркі, што мы ішлі па іх: сады вэйкія нянаскія так цьвітуць, так цьвітуць, куды прыгажэй, як нашы вішні ды яблыны! На гэтых садох калышунца птушкі райскія — пэр'е іх, як брылянтамі ўсыпана і дьямэнтамі; а пяюць яны — міліён салавэйкаў нашых так не патрапе. У садох па далінках рэчкі бягуць, а вадзіца так пераліваецца, як бы сонца ў тых шкёлках, што мы бачылі пры падсвэчніках у цэркаўцы!.. Ідзём гэтым садам-раем, ды ідзём ажно калі паглядзім!.. Стаіць палац відам ня віданы, слыхам ня слыханы: увесь зіхаціць, якбы з самага сонца быў зроблены: сьцэны залатыя-залатыя, а страху бліскучымі маланкамі пакрыта. Увайшлі мы ў гэны палац, азіраемся навокал, і што-ж? — На самым пачэсным месцы сьдзіць сьвяты Спас, а каля яго Матка Боская, сьвяты Юр'я, Мікола і Ілья!

ДАЊІЛКА. Навет Ілья і Мікола! Вось дык дзіва!

ЗОСЬКА. І шмат, шмат, усялякіх сьвятых мёншых і большых! Падыйшлі мы к Спасу, а ён,

добранькі, і кажа: — „годзе вам на зямлі пакутаваць, прыйшла ўжо пара са мной вам разам панаваць! Сьвяты Пётра, — тут паказаў ён на гэнага, што нас вёў, — будзе над вамі апеку мець на вёкі вечныя“... (паўза).

ДАЊЛКА. Ну, а далей, што было?

ЗОСЬКА. Нічога! Тут я прабудзілася.

ДАЊЛКА. Шкода, што мы там не асталіся. Там-бы можа і скрынку памаглі скарэй зрабіць.

ЗОСЬКА. Мамка, ці ты ўсё чула? Ну, як па твойму: д-бры сон, ці не?

МАРЫЛЯ. Чаму ня чула. Добры сон, вельмі добры сон! Бог яшчэ на нас, як відаць, не забыўся, а я думала...

ЗОСЬКА. Вось і тата ідзе! (Уходзе Лявон і сядзіцца за сталом. Аленка і Юрка выходзяць).

ЗЬЯВА VII.

МАРЫЛЯ-ЗОСЬКА-ДАЊЛКА-ЛЯВОН.

ЛЯВОН. Ну, што? Як маці?

ЗОСЬКА. Нічога! Мамка сягоньня якбы весялей трохі.

МАРЫЛЯ. (закашляўшыся). Абач, і ты ўжо прыйшоў! Што-ж там чуў?

ЛЯВОН. Што чуў, што чуў?! Старую песьню: не адпускаецца. Сягоньня высяляць будучы: ужо хурманкі ў іх наладжаны.

МАРЫЛЯ. Такі сягоньня! А я і з ложка не магу зыйсьці. Якжа гэта будзе?

ЛЯВОН (з гаркатою). Нічога! Вынясуць, як княгіню якую. Не бядуў па гэтым.

ЗОСЬКА. А якжа будзе з пасэвамі? Ня-ўжо нам і пажаць не дадуць?

ДАЊЛКА. Вось дурная! Як жаць ня будзеш, дык менш работы будзе, а то ўжо і так па самыя вушы мне гэта гаспадарка дадзела: цягам рабі ды рабі!

МАРЫЛЯ. Куды ж мы дзэнемся?

ЛЯВОН. Нікуды! У чыстае поле!..

МАРЫЛЯ. Можа да каго з сусэдняў можна было-бы перабрацца да часу. Не прасіўся?

ЛЯВОН. Прасіўся і маліўся. У вадных няма мейсца, другія баяцца: адвячаць яшчэ, кажуць, будзем; з судам і законам ня жарты.

ЗОСЬКА. Дык як, будзе, татка?

ЛЯВОН. Так будзе, як будзе! Ты, Сымон і Данілка служыць пойдзеце, а я з маткай вашай і з мэньшымі жабраваць пайду. Вось што будзе!

ДАНИЛКА. І я пайду жабраваць. Не хачу служыць.

ЗОСЬКА (глуха). Служыць пойдзем!..

МАРЫЛЯ. У жабраніну ісьці!.. Божа, Божа!

ЛЯВОН (якбы сам да сябе). Служыць і жабраваць! Ха-ха-ха! Зяблікі служыць і жабраваць! Бацькі і дзяды жылі на гэтым куску зямелькі. Вэчна думалі жыць. Чынш плацілі, талаку рабілі ў двор, як паншчыну якую; пасеку карчавалі, будаваліся.. вэчна думалі жыці, а цяпер!.. Цяпер сын і ўнукі служыць і жабраваць... гаспадарскія сын і ўнукі. Ха-ха-ха! (Ідзе к парогу, п'е ваду і ўзноў салзіцца).

МАРЫЛЯ. Я казала, што нічога ня выйдзе. Ці з багатым бэднаму судзіцца? Пакуль з багатага— пух, то з бэднага дух. Цэлыя вёскі такіх, як мы, з хат у поле вывозілі ад пасеваў, ад усяго добра,

ЛЯВОН. А чаму старавэры выйгралі, хсць пазьней за бацькавага дзэда ў Баркох пасяліліся? Чаму?

МАРЫЛЯ. Бо, відаць, для іх права другое.

ЛЯВОН. Ня ўсё роўна людзі?

МАРЫЛЯ (кашляючы). Усё роўна, ды мусіць ня ўсё роўна. Але каб ня слухаў гэтага свайго адваката Клепатоўскага, то калі-б і выгналі, дык хоць гаспадарка асталася-бы, а так..

ЛЯВОН. А так прапала, ня вэрнеш! На што дарма сабе і другім сэрца ад'ядаць.

МАРЫЛЯ. Жартачкі! Пяць гадоў судзіліся. Апошнюю карову і коніка сёлета прадаў. Апошнюю кароўку!

ЗОСЬКА. І маю пялушачку, што мамка аддала мне гадаваць сабе на пасаг калісь...

ЛЯВОН. Што ўспамінаць, чаго ня вёрнеш! Кожын па часе мае розум. Я толькі хацёў праўды шукаць. Ха-ха-ха! Здурэў і праўды шукаў! (Водзячы вачыма па хаце пасяля некаторае паузы, панура, тужліва). Дзедава хата састарэлася, як і ён, нябошчык, трэбала новую ставіць... З бацькам цягалі бярвённе... падарваўся стары, памёр... тады сам адзін мусіў кончыць... Цяжка было аднаму, але неяк даў рады, толькі нагу прыпсаваў, і хадзіць няма як роўна. (Глянүүшы ў вакно). З дзедам садок садзілі... Знаўся нябошчык як хадзіць каля дрэўцаў... сам ўмеў прышчэпляваць. Садок вырас З бацькам ужо кожнага Спаса мелі што сьвянціць... З зямелькай жывёся, як з роднай маткай.. Кожны каменьчык на полі і кожны кусцік на сенажаці змалку ўжо знаў, як сваіх пяць пальцаў на руцэ.. На гэтых гонейках пасьціў скаціну... араў, сёяў, касіў. А тут!.. Суд — вон выганяюць! Кінуць тую хату, скуль бацьку і матку на магілкі вывез. кінуць тое поле, дзе кожную скібіну потам крывавым скрапіў. Эх, эх! І я гэта маю дарма ўступіць адрачыся? Чалавек з зямлёй зрастаецца, як гэта дрэва: ссячы дрэўца — засохне, адбяры ў чалавэка зямлю — згіне.

ДАНІЛКА. Дык хай-бы татка купіў ад двара.

ЛЯВОН. Купіў, купіў! А закон пазваляе такім як мы купляць? А чынш плацячы, я ня выкупіў гэту зямлю? Ды што ты знаеш...

МАРЫЛЯ (як-бы праз сон). А цяпер—на бадзяньне, на вечныя мукі, зьдзекі, на бадзяньне вечнае!

ЗОСЬКА. Служыць ісьці ў чужую хату, да чужых людзей. У няволю ісьці!

ЛЯВОН (глуха). Чым я вінен? чым я вінен? Што любіў гэту зямлю, гэту родную нашу!.. За тое вінен я? За тое любіў яе, каб яна мсьцілася нала мной, над намі і ў сьвёт гнала... Ха-ха ха! Зямля гоне тых ад сябе, што з веку ў век сьвёнціць яе сваёй крывёй гарачай і потам салонім!

І за што? за што? (Зьвэсіў галаву і ня ўзнак уцірае сьлёзы).

ЗОСЬКА (падходзе і гладзе па галаве бацьку).
Не марыкуйце вельмі, татачка! Кіньце вельмі бядаваць! Ня згінем на сьвэце... Што ж рабіць? Нэякжа ды будзем жыць. Не маркоцьцесья, татачка. Я сягонья сон добры сьніла.

ЗЬЯВА VIII.

ТЯ-Ж і СЫМОН.

СЫМОН (убягаючы). Тата! Чаго сядзіш? Дворныя сохі гародніну і пшаніцу завораваюць!

ЛЯВОН. Няхай завораваюць! Іх зямля — іх права.

МАРЫЛЯ (кашляючы). Дайце мне вадзіцы! Душа на мне! (Зоська падае вады, падтрымлівае матку — тая п'е).

СЫМОН. Калі іх зямля, то няхай зьядуць яе, але дабро наша — мы сёялі!

ЛЯВОН (чаругаючыся). Мы сёялі, а людзі жнуць ну дык што-ж табе з гэтага прыбудзе што, ці адбудзе? Га?

СЫМОН. Тата сваймі судамі гаспадарку ўсю прасудзіў, а цяпер апошняе двару на зьдэк аддаў!

ЛЯВОН. Не я аддаў, а зямля сама сябе аддала ім на зьдэк. Я, ты, пяты, дзесяты штосьці ёй не ўгалзіў, ну, дык і чўраецца сваіх дзяцёў.

СЫМОН. Але нашае працы яна ня чўраецца. І мы затое павінны бараніць яе ўсёй сваёй сілай.

ЛЯВОН (насьмэшліва). Ха ха-ха! Будзе бараніць тэй сілай зямлю ад людзёў, што тая-ж зямля і тыя людзі даўно гэту сілу забралі ад яго! Ру-зуменькі — няма чаго сказаць!

СЫМОН. У таткі забралі, але ў мяне яшчэ не паспелі, і ў мяне хопіць моцы ў крыўду ня дацца, я і ня дамся! (Хапае з-за лавы тапор і хоча бегчы, бацька адбірае).

ЛЯВОН. Аві мне важся чапаць іх! А не, то сваёй-жа рукой заб'ю цябе гэтым тапаром!

СЫМОН. Я свайго толькі буду бараніць!

ЛЯВОН. Тапаром?

СЫМОН. Хоць-бы і сваёй галавой! Хто-ж мне забароне? (Тузаюцца).

ЗОСЬКА (разбараніваючы і цалуючы рукі Сымона). Кінь, Сымонка! Ня йдзі проці волі бацькі! Што ты там адзін зробіш? Мамку хворую толькі перапужалі.

ДАНИЛКА. І мянэ напалохалі. Пакіньце! Што вы малыя дзеці — гэтак тузацца?

ЛЯВОН (да Сымона). Пушчай, разбойнік, тапор! (Вырывае).

СЫМОН. Эх, тата, тата! А што нас чакае, як мы гэтак будзем папускацца?!

ЛЯВОН (апусціўшыся на лаву. Панура). Трэба праўды шукаць не тапаром, а розумам. Дзэд твой ня меў розуму, я ня маю, але ты яго май, каб з часам цябе і тваіх дзяцей не ганялі гэтак, як сягоньня.

ЗЬЯВА ІХ.

ТЫЯ-Ж і АЛЕНКА з ЮРКАМ.

АЛЕНКА і ЮРКА (убягаюць у хату, упіраючы кулакамі сьлёзы). Тата, тата! Нейкія людзі страху з нашае хаты здзіраюць!

ЛЯВОН Няхай здзіраюць! Ня вашае дзела!

ЗОСЬКА. Я пайду, папрашу іх, можа...

ЛЯВОН (з сілай). Ня трэба! Ня йдзі! Годзе ўжо бацька твой сьпіны нагнуўся і парогаў наабіваў. Я сам вінен і за ўсіх вас адвёт панясу перад людзьмі і перад Богам. Трэбыло мне ў сваім часе выехаць з гэтае хаты і не чакаць, пакуль аж прыдуць выкідаць. А цяпер... сам сабе яму выкапаў сваймі рукамі! (Пасьля некаторае паузы). Так, так, сам сабе яму глыбокую выкапаў... Вяз часу прыходзіцца ў яе лезьці. Згіненьне якоесь прыступае і душыць мянэ з усіх старон... У вачох цёмна робіцца... думкі туманяцца.. Штосьці горла сьціскае, дыхнуць не дае. Гара нейкая навалілася на плечы

і цісьне мянэ, як каменем усяго прыгнятае, а зья-р'ё нэйкае абсядае і на косьці маé трухлявыя ла-сіцца. (Як памéшаны). Дзе я? Што я? Цёмна, страш-на кругом!... (Чуваць трэск над хатай, сыпецца пясок). Во, Во! З неба пясок сыпецца, а можа гэта зоркі нашы валяцца, што павядуць нас па сьвэце з кіем жабрачым? (Прыглядаючыся трывожна). Не! Не! гэта ня зоркі, а жывы пясок, што я на хату цягаў на сваіх плячох... О, мой пясочак, залаты пясочак! Я цябэ цягаў на вышкі, у гару, а ты мянэ ў нізе на вёкі вэчныя засыпеш. Сысья! буйным градам сысья!.. (Як-бы збудзіўшыся). Але што я гэта гавару? Што я маруджу? Трэба йсьці хутчэй, каб вы-гаднэй прыгатавацца ў вялікую вандроўку! (Трэск і відаць праз адчыненае вакно, як валяцца салома і кан-цы палённыя з страхі. Алэнка і Юрка туляцца з стра-ху да Зоські). Вы тут пасядзеце, а я пайду і мігам прыладжу ўсё к дарозе. Трэба мягчэй намасьціць для маці калёсы, бо яны-ж не дагадаюцца. На чу-жой павозцы ваша маці выедзе сягоньня, як пані, з сваё хаты! (Абмахнуўшы рукавом сьлёзы; выходзя-чы). Ня выходзьце з хаты, пакуль я не вярнуся.

ЗЬЯВА Х.

Тыя-ж без Лявона.

ДАНІЛКА. Які гэты тата сягоньня нэйкі як не пры сваім розуме.

СЫМОН. Я думаю! Гэта-ж не жартачкі! — ад усяго адпрэччылі і рук няма за што зацяць. Кож-ны з розуму зойдзе.

МАРЫЛЯ (як-бы праз сон). Вады мне дайце! (Зоська падаé. Паўза).

ЗОСЬКА. І што мы будзем рабіць?

СЫМОН. Зараз тата вэрнецца, дык нэшта будзем рабіць. Добра што хоць вы ў мянэ тапор адабралі, а то забіў-бы каго, і ў вострозе прый-шлося-б гніць.

ЗОСЬКА. Не рабі гэтага, братачка! Тата ста-ры, мамка хворая, гэтыя — малыя яшчэ, дык што

яны ўсё пачнуць без цябе і мяне? А так, пойдзем служыць, будзем як колечы памагаць ім з апошняга.

СЫМОН. Але! Трэба памагаць. Трэба пачынаць новае жыццё. І я яго пачну. Яшчэ мы знойдзем зямлі ў сваёй старане і яшчэ мы хату адбудуем на сваім загоне! Я добра прыглядзеўся, як людзі жывуць, і добра надумаўся як трэба жыць. Тата праўду сказаў, што трэба розумам ваяваць, а не тапаром. І я розумам буду ваяваць і другіх вучыць да гэтае вайны. Годзе крыўды, годзе няпраўды! (Вялікі трэск над хатай).

ЗОСЬКА (спужаная). Ах! Каб хаця нас без пары хатка не пахавала?

СЫМОН. Ня бойся! Гэта толькі з крокваў закот здзіраюць. Пакуль нас адгэтуль ня выпрасяць — столі чапаць ня будуць. Ды тата-ж на дварэ: бача, што там робіцца...

ДАНІЛКА. А я ўсё такі пайду адгэтуль на кожны выпадак. Каб іх паляруш! іскрыпку не даюць спакойна рабіць. Пойдзем, малыя. (Забірае Алснку і Юрку і выходзе).

ЗЪЯВА ХІ.

МАРЫЛЯ — СЫМОН — ЗОСЬКА.

МАРЫЛЯ. Памажэце мне з хаты выйсьці, а то страшна!..

СЫМОН. Зараз, мамка, зараз!

ЗОСЬКА. І мне неяк жудка! Ды яшчэ гэты тата нёдзе задлякаўся!

СЫМОН. А на мяне, ведаеш з кожнай міну-таю нейкая рызыка находзе. Здаецца, нічога на сьвеце цяпер не баюся. Хоць-бы зямля тут разступілася, дык ня спужаўся-бы і ў вапрамётную скочыў! Дый праўда. Падумай, сястрыца, чаго нам баяцца? Зямлю ад нас адабралі, хату нашую раскідаюць, астаёмся мы, як пасля пажару, — толькі ў вопратках. Дык што-ж мы такія значым на сьвеце і што нас за жыццё чакае? Без зямлі, без сваё хаты, чалавек што шалёны сабака — адна

цана: ні яму прыстаньня, ні яму скарынкі хлеба, ні яму добрага слова!.. Будуць здзэкавацца, ганяць, пакуль ня ўгоняць у якую процьму, з якое і выхаду павék сабе ня знойдзе. А так-раз канец усяму! (Трэск). Што-ж? Вярніся, хатка; Хутчэй вярніся! Забівай усіх, на сьмёрць усіх забівай! Досіць бадзякаў і бяз нас на бэлым сьвэце: — галодных, паднявольных па вёсках, а п'яніцаў і жулікаў па гарадох! Вярніся, хатка!.. Абымі нас сваймі дзераўлянымі рукамі, як абымае перад ястрэбам сваіх дзэтак крыламі галубка. Прытулі нас, хатка, і сагрэй! Бачыш, як цёмна і страшна! Ха-ха-ха! Хата ня валіцца. Дзерава ляпэй жалее нас, як людзі жывыя, як з сэрцам і душою людзі!

ЗОСЬКА (Глядзіць на Сымона перапалоханымі вачыма). Сымонка! Не гавары так, братка! Мнэ страшна робіцца ад тваё гэткае гутаркі. А тут та-та не варочаецца... Каб скарэй гэта ўсё скончылася. Неспакойна мнэ, каб хаця з ім што кэпскае не прылучылася?

ЗЬЯВА XII.

Тыя-ж і двое дворных людзей.

АДЗІН з людзей. Чаго сядзіць? Бацька павесіўся!

ЗОСЬКА (кінуўшыся з хаты). Ах, Божа мой, Божа! Такі даканалі старога!

МАРЫЛЯ (хоча зыйсьці з ложка і валіцца на зямлю). Сымонка, памажы мнэ! (Сымон сядзіць на адным мейспы і злорадна пазірае. Людзі падходзяць браць ложка).

СЫМОН (хапае тапор і падбягае к ложку; заціснуўшы зубы). Толькі паважцеся што колечы кра-нуць з хаты!!!

З А С Л О Н А.

АКТ ДРУГІ.

Сцэна прадстаўляе раскіданыя будынкі: тырчыць шульце, пёч; валяецца бярэньне, латы, салома, хатняя абстаноўка. У глыбінэ сцэны — сад, бліжэй к рампе стаіць адно дзерава, непадалёк ад яго ў непарадку: стол, лавы, табурэткі. Дзеці (Аленка і Юрка), — як-бы перапужаныя, гульня ў іх ня клеецца. Час — у два тыдні пасля першага акту. Перад захадам сонца.

ЗЬЯВА І.

МАРЫЛЯ-ДАНИЛКА-ДЗЕЦІ.

ДАНИЛКА (прыбіваючы абраз да дэрава). Ну ўжо, мамка, усё гатова! Давёў у парадак хату, як ляпэй быць ня можа, навет Божаньку павесіў, каб было перад кім маліцца. А цяпер мушу за сваю работу брацца. (Садзіцца воддаль і майструе іскрышку).

МАРЫЛЬКА (апускаецца на зямлю і прытуліваецца к дрэўцу). Эх, дажыліся, Божухна, Божухна! Ня вісіць твой абразок у хатаццы на пачэсным куточку, а тут — на гэтым дэраве, сярод гэтае руіны. Як сірата, вісіць твой абразок тутака. Дождж яго будзе мыць, сонейка паліць, вецер хістаць, як тэй бярозкай у полі хістаць. Патапталі, Божухна, вярбу тваю сьвянцоную, пакрышылі тваю сьвэчку грамічнуюю. А мы, служкі твае вэрныя, сядзім тут, як пагарэльцы на папялішчы, і сонейка твайго яснага за сьлязьмі ня бачым. Ох, ох! Людзі твайго

сонейка ня бачаць, праўданыкі тваё ня бачаць, голасу твайго ня чуюць. Асьвяці ты—Божа, душу маю грэшную, не пакінь майго ўдовінага сіроцтва, — пашлі мне сілачкі гэтых малых выхаваць! Ук-рый іх ад галоднае і халоднае сьмерці, і ад бла-гіх людзей укрый іх, Божа!

ДАНІЛКА. Мамка, мамачка, не галасеце гэтак, а то аж мне на сьлёзы зьбіраецца, як пагляджу я на цябе!.. Шкода таты, ведама, што шкода, але што ж ты зробіш? Дык не бядуйце, мамка! Я не задоўга ўжо йскрышку сваю скончу і так тады зай-граю, так зайграю, што ўжо нікому з нас так га-ласіць не захочацца! А цяпер ляпей будзем аб чым іншым гутарку вясці. Мне як вельмі сумна зробіцца, што йскрышка не ўдаецца, дык я тады сам з сабою гутару і гутару... Ну, што-ж бы та-кое? Э! трудна неяк і да розуму прыйсьці. Ага! Вось скажэце мне мамка, чаму гэта так даўно та-ту не хавалі? Усё няк дагэтуль не сабраўся па-пытацца цябе аб гэтым.

МАРЫЛЯ. Не хавалі, бо так трэба было, — сьледства рабілі. Закон, бачыш, такі ёсьць: як хто сам праз сябе памрэ, дык датуль ня можна хаваць, пакуль ня дойдучь, як і праз што ён душой за-гавёў.

ДАНІЛКА. Ага! Ведаю цяпер. Значыцца, як і я памру, дык ня будуць датуль хаваць, пакуль не даведаюцца ў мяне, на што я памёр. А-а-а скажэце мне, мамка, на што гэта людзі родзяцца, каб пасья ўміраць? Бо-ж, я думаю, не вялікі цы-мус ляжаць засыпанаму зямлёй.

МАРЫЛЯ. Гэтак ужо Богам устроена на сьвеце. Нічога не парадзіш.

ДАНІЛКА. Не самавітае, як так, гэтае ўстройства. А ці праўда, мамка, што ёсьць такая старонка, праз каторую пльвуць крыніцы з жывой вадою. Кажуць, калі напіцца таё вадзіцы жыва-творнае, дык чалавек ніколі ня ўмрэ.

МАРЫЛЯ. Можна і ёсьць. Хто ж яго ведае? Але яшчэ таё крыніцы ніхто ня бачыў і ня піў з яё, бо каб хто-небудзь піў, то хоць адзін чалавек

жыў-бы і жыў на сьвэце больш, як усё людзі жывуць, а так няма: усё як ёсьць рана — позна ўміралі, ўміраюць і ўміраць будуць. Такая ўжо воля Боская.

ДАЊІЛКА. Але ўсё такі жывая вада ёсьць, як сабэ, мамка, хочаш! Бо і на што-ж бы ўсе так аб ёй гаварылі? Як я вырасту такі вялікі і дужы, як наш Сымонка, тады пайду з сваёй іскрыпачкай шукаць гэнае крыніцы, а як знайду — сам нап'юся і вас усіх пачастую, і будзем мы жыць і жыць, аж пакуль не памром!

МАРЫЛЯ. Ну, і дагаварыўся! (Пауза).

ДАЊІЛКА. Раствумачце мне, мамка, на што людзі хаты будуюць, а пасьля іх самі-ж раскідаюць?

МАРЫЛЯ. Будаваць, то самі будуюць, а раскідаюць ня людзі, а іхняя нядоля горкая раскідае.

ДАЊІЛКА. Цікавасьць, што гэта такая за паня-горкая нядоля? Для яé мушу пашукаць такое вады, ад каторае яна, як вып'е, дык адразу памрэ. Але, папраўдзе кажучы, калі так нядоля раскідае тое, што людзі будуюць, дык на што-ж зусім будаваць? Гэта-ж даліпаначкі, мчэ шмат ляпэй і выгадней вась цяпэрака на гэтым ламацьпі бяз сьпэн і страхі, як было ў хаце! Калі сядзёў я ў хаце і майстраваў сваю скрыпачку, то мне здавалася, што я сяджу ў нейкай клетцы, адкуль і вырвацца трудна будзе ў сьвёт. А тут — ані воднае загаралкі! Ляці сабэ куды хочаш, як птушка, і ўсё такое. А гэтая вялікая страху зьлёпленая з неба, куды прыгажэйшая, як была наша — саламяная. (Пауза). Ну, вась адна дошчачка як-бы і гатова, цяпэр будзем рабіць другую. Што-ж гэта я хацёў яшчэ папытацца? Ага! Успомніў! Скажэце, мамка, ці далёка гэта канец сьвету? Кажуць, міль сто пэўне будзе ад нас, калі не балэй?

МАРЫЛЯ. Канец сьвету там, дзе канец шчасьцю людзкому.

ДАЊІЛКА. Э-э! Мамка так гаворыш, што і сам пісар не разьбярэ.

ЗЬЯВА II.

ТЯ-Ж і СЫМОН.

МАРЫЛЯ (да Сымона, глуха). Ужо ты вярнуўся? Пахавалі? Можна на могі...

СЫМОН (садзячыся, панура). А як-жа!.. пахавалі, толькі не на могілках... не пазволілі! За магілкавым плотам пахавалі. Тут паміж жывымі, ня было яму мейсца—ня стала яму прыстанішча і паміж нябошчыкамі. Самагуб!.. А спытайцеся, хто яго давёў да гэтага самагубства?!

МАРЫЛЯ. Нічога, дзёткі, не парадзіш. Грэшнай сьмёрцю памёр—мусіць пакутаваць.

СЫМОН. Пакутаваць! пакутаваць! Гэта вечная пакута толькі чалавэка на зьвэра перарабляе, дзіцэць прыходзіцца, як цемняку якому. Што яна, гэта пакута, са мной зрабіла?! Я сам сябе не пазнаю. Калі кідаў сягоньня на бацькаў труп зямлю, то мне здавалася, што гэтым жвірам чырвоным засыпаю самога сябе, сваё шчасьце, сваё лёты маладыя; засыпаю Бога, людзей, цэлы сьвёт; здавалася, усё чыста хаваю на вёкі вечныя ў сьцюдзёнай магіле.

МАРЫЛЯ. Нічога, сынку! гэта пяройдзе, гэта толькі жаль вялікі праз цябе гавора. Ведай, што яшчэ ня ўсё і ня ўсіх ты пахаваў: асталіся ў цябе я, браткі і сястрычкі твае — імі і з імі ты мусіш жыць, і павінен жыць. Цяжанька цяпер табе, — ды і каму з нас сягоньня тут лёганька, — але што чыніць. Памучымся які месяц — другі, прыдаўлены сваім сіроцтвам і адзіноцтвам; месяц — другі будзеш снаваць, як тапэльнік між жывымі, не знаходзячы сабе прыстанішча, а там, за які гадок, як зацьвітуць на вясну пёршыя кветкі над бацькавай вечнай пасьцеляй, — зацьвітуць краскі і ў цябе на душы і на сэрцы, сьветлыя краскі ціхага спакою і журбы сьвятой. Будзеш далей жыць і шукаць шчасьця на сьвэце.

СЫМОН. Кветкі! шчасьце! Паганья ногі па-топчуць кветкі на бацькавай магіле, як і яго самога ў зямлю затапталі; а шчасьце — каб як

глыбока захаваў у сабе, — то табé яго збэсьцяць, без ніякае літасьці збэсьцяць! Нячыстымі рукамі будуць капацца ў душы, пакуль ня вырвуць з яé гэтага шчасья і ня кінуць яго пад ногі і ня раздаваць. (Пауза).

МАРЫЛЯ. Усё-ж такі, як-бы там сабе ня было, а нам трэба думаць, як далéй жыць. Паняволі мусім сабе даваць якую раду. Гэтага, сыноч мала, што ты загадаў перацягнуць сюды ламацьцё з поля. Грызьці яго ня будзем.

СЫМОН. Што-ж, мамка, ізноў да таго мяр-куець, каб ішоў туды, да іх, ласкі прасіць?

МАРЫЛЯ. А хоць-бы і так, то што-ж там вельмі такое?

СЫМОН. Я ўжо мамцы ад першага дня казаў і цяпер тое кажу: не пайду туды і вы ўсё ня пойдзеце. Аднаго кроку ў той бок ня дам, і адгэтуль не саступлю. Магіла татава стала веквэчнай перагародкай паміж імі і намі, і не зністожыць яé сіле чалавечай! Гора таму, хто першы пераступе рэты насып магільны над сваім родным, працягне рукі к ім і пойдзе з імі! Ня доўга будзе хадня побач з імі. Бо яны, калі сэрца ня вырвуць і душы ня збэсьцяць зусім, то хоць вочы асьлёпляць і пусьцяць блуднымі сьцэжкамi на вэчнае бадзяньне, на вэчны зьдэк і паніжэньне. А сваё на такога будуць тыкаць пальцамі і шаптаць асьцярожна: „адступнік, душাপрадавец! Бацькаву магілу перажаргаў, каб у іх зладзэйскія рукі лізаць!“

МАРЫЛЯ. Але ты бяз іх не абойдзешся. Рана — позна мусім ісьці к ім.. па работу, па хлеб...

СЫМОН. Дык што-ж, калі я з мусу і пайду, як слуга іх, як нявольнік, але не па сваёй добрай волі — як іх падлыжнік і завушнік? Праца мая, нявольніка, дол толькі ім глыбэйшы выкапае, а хлеб сьпэчаны нявольніка рукамі ядам абэраецца ў зубах іх. Але цяпер... цяпер ніяк к ім не пайду, хіба вяроўкамі пацягнуць, калі ёсьць на сьвэце такія вяроўкі моцныя. Там, над бацькавай магілай

зарок сабэ даў жывым ня зыйцьці з гэтага мейсца, з гэтага нашага разграбленага гнязда, дзе татавы ногі расу сьпюдзёную тапталі, а вочы яго шукалі на небе зоркі свайго шчасьця. І ня зыйду, і ня ўступлю, хай б'юць, рэжуць, катуюць!..

ДАНІЛКА. Э! часам і без вяроўкі ў пятлю лэзучь, як ліха прыпрэ.

МАРЫЛЯ. Супакойся, Сымонка! Пакіньма пяпёр аб гэтым гаварыць. Можа ёсьці хочаш? Есьць трохі пэчанай бульбы. (Дастае кійком з папялішча бульбу).

СЫМОН (ядучы). Зьём, чаму ня зьём? Ад самага раньня нічога ў губе ня меў. А работы шмат было: сам мусіў яму выкапаць—ніхто не хапёў памагчы, бо, кажучь, для вісельніка страшна дол капаць. Ну, няхай ім будзе страшна. Але я ведаю — ня страх тут быў прычыны й, а тое, што мы ня маем чым заплаціць і чым пачаставаць, ня маем за што даць ім гарэлкі, накарміць салам... Не хацелі, і ня трэба! Бяз іх сядзем за жалобным сталом. Ха-ха-ха! Няма чаго сказаць — багаты стол: бульба і вада, вада і бульба!.. Памінкі па родным бацьку, па гаспадару з гаспадароў! Памінкі на раскіданай хаце, на здратаваных пасэвах, па сумлённым жыхару, па шчырым сяўцу! Што-ж? да касьбы і жніва трэба ладзіцца, да вялікае касьбы і жніва! (Кідае бульбу са злосьцяй). Яда ў горла ня лэзе — колам становіцца.

ДАНІЛКА. А ты вазьмі ды радой прагані, або дай, я тэбэ ў плёчы пастукаю. Мнэ як засядзе кусок у горле, дык мамка як стукне, — глядзіш, кусочак і паляцёў куды трэба.

МАРЫЛЯ (да Сымона). Дзе Зося? Чаму яна з табой разам ня прыйшла?

СЫМОН. Дзе Зося? дзе Зося? У яе пытайся, а не ў мяне, куды яна прападае? Пайшла з магілак раней за мяне, дык павінна была і раней прыйсьці.

МАРЫЛЯ. Каб хаця не заблудзіла дзе? Чаму ты адну яе пусьціў? Далёка тут да няшчасьця.

СЫМОН. Да няшчасьця мо' і недалёка: заблудзіць не заблудзіць, калі сама гэтага не жадае. Але яна ўжо запраўды блудзіць ад першага дня бацькавае сьмерці. Мамка хвора і давэрчыва, дык ня бачыш нічога і ня чуеш, а я ўсё бачу і чую. Паляцела перш ад мяне з магілак, каб у двор заляцэцца—на панічовы гібкі стан падзвінца і, як сучка, каля ног яго паласіцца.

МАРЫЛЯ. Скуль ты гэта ўзяў, каб Зося... Зоська... мая дачушка?..

СЫМОН. Так, так Зоська, твая дачушка, а мая сястрычка родная, у двор да паніча бэгае, ўся аколца аб гэтым як у бубен б'е. Я ўсё ня верыў, пакуль сам не пераканаўся: заўчора ўсю ноч там прападала. Я відзеў, але маўчаў, бо яшчэ тата быў не пахаваны, не хацёў пры нябошчыку аб гэтым новым нашым няшчасці казаць і калатню падыймаць.

МАРЫЛЯ (жаласьліва). Зоська... мая Зосячка... Вушам ня верыцца. Прыпамінаю: у той дзень, як выкідалі, яна прыбэгла і казала, што там, ля рэчкі... Ці-ж быць можа?... Зоська... Зоська...

СЫМОН. Хэ-хэ-хэ! Крамная скура, размасьленныя вочы, лісьлівае сьлінявае зююканьне, бязсрамныя ў кутку пацалункі—вось вам і палопка, у каторую простая дзяўчына валіцца, зрэнкі заплюшчыўшы. Без вялікіх коштаў і торгу мае сабе бязчэльны самалюбнік удаволь сьвэжага і здаровага тавару ў нашай цёмнай прастоце. А плаціць за гэты тавар разьбітым шчасьцем, апаганенай славай і паскуднымі хваробамі... Зоська.. Зоська... Ці-ж яна ў іх першая, або апошняя?..

ДАНИЛКА. Ты мусіць яшчэ не адпусьціўся на іх за тое, што яны адбілі ў цябе тваю Кастусю Дударышку, каторую пасыла таго, як бусел прынёс ёй малое, дык і яны прагналі, і ты прагнаў.

ЗЬЯВА Ш.

ТЫЯ-Ж і ЗОСЬКА.

Зоська босая, але старанна прычасаўшыся і адзеўшыся. Увайшоўшы, нейкі час стаіць у няпэўнасьці, трымаючы штось пад хвартухом. Гаворыць ні-то баязьліва, ні-то вінавата; часам сьлёзы дрыжаць у яе голасе).

СЫМОН. Прышла такі на нач! Што-ж гэта табé зрабілася?

ЗОСЬКА. Чаму ты так гаворыш, братка? Ці-ж я калі-небудзь начавала дзе іначай апрача сваё хаткі, або цяпер не начую кожную ноч на гэтым ламацьці?

СЫМОН. А заўчора, дзе ўсю ноч прападала? Думаеш ня ведаю!

ЗОСЬКА. Нічога ты, браток, ня ведаеш, ох, як нічога! Мне так сумна і страшна зрабілася, што тата ляжаў гут непадалёк не пахаваны і такі жудасны з гэтай вяроўкай на шыі, што я ня выцерпела і, як учадзеўшы, у поле пабэгла. І нідзё не начавала, нідзё, усю ночку на полі блудзіла. Нічога благога не рабіла, каб я так шчасцейка свайго не аглядэла!

МАРЫЛЯ. Не клянися, дачушка! На што?... Ня трэба!

СЫМОН. А чаму сагоньня ў пару ня прыйшла з магілак? Чаму?

ЗОСЬКА. Сягоньня?.. з магілак?.. Так сабé!.. Зайшлася на мінутку да цёткі, што служба з дзядзькам у дварэ... Такая нейкая нуда ў дарозе агарнула, што не магла стрымацца і зайшлася.. Ды вось нам яна — цётка — пазычыла трохі сала і хлёба. Кажа: „У вас сягоньня памінкі на тату, дык хоць павячэраеце на здаровейка“. (Дастае прынесенае і аддае матцы). У цёткі пазычыла.. Не хапелася мне спачатку браць, але пасля так шкода вас усіх тут зрабілася, што ўзяла і пазычыла..

СЫМОН. Ведаю, у якой цёткі была ты з пазыкай, ведаю! Але чым ты аддаваць будзеш гэта пазычанае? Трэба-ж — яшчэ выдумала цётку нейкую? Сказала-б ужо проста, што была ў дзядзькі,

у маладзёнкіага, ды прыгожанькага, папраўдзе ла-сага да ўсялякіх пазык. Як табé ня грэх і ня стыд-на? Яшчэ над бацькавай дамавінай пясок не завяў, а дачка пабягушкамі займаецца! Забылася, што ён, нябошчык, казаў табé перад апошняй сваёй міну-тай. Я прыпомню, калі маеш такую кароткую па-мяць. Бацька казаў: „не паніжайся перад дужым дачасьнікам, бо ён табé за тваё паніжэньне перад ім вочы заплюе паскуднай сьлінай, а душу і сэрца тваё зьмяшае з балотам атопкаў сваіх!“ Забылася гэтых слоў, не дачакаўшыся пёршага маладзёка, пасьля скананьня таго, хто іх табé сказаў. Эх, Зоська! Зоська! (Шыбка выходзе. Зоська садзіцца, закрывшы вочы рукамі).

ЗЬЯВА ІV.

МАРЫЛЯ — ЗОСЬКА — ДАНИЛКА — ДЗЕЦІ.

ДАНИЛКА. І што гэты Сымон думае з сваёй рызыкай? Ужо аж мянэ пачынае злосьць на яго разьбіраць. Нацяпаў — нацяпаў языком, а каб хто папытаўся — на што? Вярхнік толькі мой да й скрып-кі сапсаваўся, і выйшла з яго ні Богу сьвэчка, ні чарту качарга. Пойдзем, малыя, шукаць новай дош-чачкі! (Забірае Аленку і Юрку і выходзе).

ЗЬЯВА V.

МАРЫЛЯ — ЗОСЯ.

МАРЫЛЯ (як-бы сама да сябе). Такое было з яго мілае дзіцянётка. Вёдама — панскае! што і казаць... Любіла яго ўсё роўна як сваё роднае... Тады ўжо, пры грудзёх, панічоўская кроў іграла ў цэле яго вутленькім... Чуць толькі стаў ручкі ў кулачок складаваць, шчыпецца бывала, моцна шчыпецца. А як сталі зубкі выразацца — кусаўся; як угрызе, то аж кроў выскача з грудзэй. Маленькі яшчэ — а такі ўжо дасьціпны быў. І ці даўно было гэта, здаецца, як пры мне качаўся, а цяпер глядзі — хоць куды мужына! (Да Зоські). Ці праўда, Зоська, што Сымон казаў? — ці праўда, што ты да яго ў двор...

ЗОСЬКА. Мамачка! На што табé гэта канешна ведаць? Ці-ж ня ўсё роўна будзе? Калі гэта праўда — я згінула, калі гэта і няпраўда — я неўваскрэсла... На небе малёнькая зорка ўсьмяхаецца да вялікага мёсяца, а на зямлі вутлая калінка хінецца да крэпкага явара, а я — што?..

МАРЫЛЯ. Але ты ня ведаеш, што цябé чакае; як будзеш так хічупца к яму, як калінка да явара? Сябé згубіш і нас вёчным сорамам абвяславіш. Ен паласіцца, папесьціцца і кіне, як кідаюць зношаную вопратку на сьмётнік. Толькі я ня веру, што Сымон казаў, і ніколі не павэру. Ты супакой мянэ, дзёткі, і скажы, што гэта няпраўда. Я цябé выхавала, сваім малаком выкарміла і ты лгаць мнэ ня маеш права.

ЗОСЬКА (змагаючыся з сабой). Ня мучце мянэ, мамка! Я й так сама змучылася за гэтыя два тыдні ад сьмёрці таты. Штосьці такое страшна дзіўное творыцца каля мянэ і са мной, чаго я сваім бэдным розумам і адгадаць не магу. Мамачка, ня пытайцесьця ляпэй: я лгаць ня буду, але ты сама ведаеш, ня ўсю і праўду можна казаць.

МАРЫЛЯ. Роднай матцы можна!

ЗОСЬКА. А калі я ўжо ня ведаю, дзе праўда, а дзе мана. Усё перамяшалася ў маёй няшчаснай галавэ. Нейкі туман сіні—сіні—кругом мянэ разаслаўся і я, здаецца, плаваю па ім, так ціха-ціха плаваю, як тыя гусі бэлыя на возеры, або вобалакі сівыя пад небам далёкім! І штосьці мянэ кудысь цягне, бярэ за рукі, абымае ў пол і ныносе з сабой так лёгка-лёганька, як ціхі вёцер тую пярынку галубіную над гаем зялёным!

МАРЫЛЯ. Ты заўсёды была такая нейкая, што і сама я не магу разабраць — якая? Змалку дзён трудна было з табой да ладу прыйсьці. Усяё таё і гутаркі ў цябё было, што з лёсам, з вётрам ды з крыніцай. Нешта нялюдзкае сядзіць у табé.

ЗОСЬКА. Ці-ж я вінавата, што я такая?

МАРЫЛЯ. Ты ў гэтым можа сама і не вінавата, але затое вінавата ў тым, што Сымон казаў. Ен бачыў цябé з ім заўчора ў ночы.

ЗОСЬКА. Няпраўда, мамачка! Няпраўда! Я там ня была, — гэта можа толькі цень мой быў там. Але — пэўне цень! Я часам бачу, як цень мой адлучыцца ад мяне і пойдзе сабе нёдзе далёка-далёка! Праз высокія горы йдзе, над быстрымі рэчкамі і шчырымі барамі плыве, а пасья ізноў ка мне вёрнецца і ходзе за мною сьлёдам, якбы соча мявэ. Тады на мяне страх нападае. Ох, баюся я гэтага свайго цёню, як відма якога з таго сьвету баюся!

МАРЫЛЯ. Дык гэта цень твой там быў?..

ЗОСЬКА. Цень, мамачка! цень! Я сама ня была там. Каго я там ня бачыла?

МАРЫЛЯ (устаўшы.) Ня веру я табэ! Ты вёчна толькі штось нязвычайнае выдумляеш, каб толькі мазгі каму завясці і аплуціць. Але вось што: прысягні, што гэта няпраўда, што ты сама туды не хадзіла! Прысягні! Іначай і мяне з розуму зьвядзэш, як сама ўжо, відаць, сходзіш.

ЗОСЬКА (устаючы). Прысягну, мамачка! На што хочаш — прысягну, што гэта цень мой быў. На што хочаш прысягну! Руку дам праз сваю галаву.

МАРЫЛЯ. Ня трэба мне тваё галавы. (Паказаваючы на абраз). Вось, перад Богам прысягай! Перад яго абразом. (Зоська змагаецца з сабой). Ну, чаго чакаеш? Станавіся на калені і прысягай!

ЗОСЬКА (апускаючыся на калені перад абразом). Мамка, я баюся! Страх нейкі ўсю мяне праймае.

МАРЫЛЯ. Складай пальцы на крыж і прысягай! Іначай, я асьляплю цябе, каб да сьмёрці туды сьцёжкі не знайшла!

ЗОСЬКА (складаючы пальцы на-крыж). Мамка, мамачка! Ня губеце мяне! Я не магу!.. Я ня ведаю, каторае з нас цень мой, а каторае я сама?

МАРЫЛЯ. А калі я табэ вочы выкалю, тады даведается? Га! даведается тады? (Чуваць прыбліжаюцца насьвістаньне).

ЗОСЬКА (прасьвятлёўшы). Мамачка! Ен, сам-цень мой — ідзе! Удваіх з ім будзем прысягаць!

МАРЫЛЯ (заламаўшы рукі на чале). Што са

мною? Што з ёй? Што за благі дух лé папутаў? Развалена хата, закопаны бацька, а яна?.. (Глуха).. Зоська! Зоська!..

ЗОСЬКА (як-бы ў экстазе). Мама! Мамачка! Ясны мéсяц да залатой зоркі пльвэ, зялёны явар да каліякі сваё хіліцца, а ён—цэнь мой — з далёкіх краёў да мяне прыбывае, дарагія падаркі прыносе: гарачае сэрца, задумную душу, бязмэжнае мілаваньне!..

МАРЫЛЯ. Што з табой, Зоська?.. Зоська!.. (Уходзе Паніч).

ЗЬЯВА VI.

МАРЫЛЯ-ЗОСЬКА-ПАНІЧ.

ЗОСЬКА. (Ухопляваецца і з распаспёртымі рукамі хоча кінуцца к панічу, але Марыля, сама гэтага ня бачучы, загараджавае ёй сабою дарогу). Паніч, Панічок к нам прыйшоў!

ПАНІЧ (пакручваючы палачкай). Ці Сымон дома?

МАРЫЛЯ. Дома панічок! Ён толькі нэдзе выйшаў; зараз вёрніцца.

ЗОСЬКА (падносіць панічу ўслончык і засьцілае хусткай). Садзэцеся, панічок. Я... мы так рады, што ты... што вы прыйшлі, так рады... Садзэцеся.

ПАНІЧ. Не ўважай, Зоська, маю час і пастаяць. (Пауза). Што гэты Сымон ваш думае? Чаму ён ня выносіцца адгэтуль і вам не дае якога нэбудзь прыстанішча?

ЗОСЬКА. Мы скора, панічок, вьедзем. Ня гнёвайцеся!

МАРЫЛЯ. Вельмі ён заеўся; я — маці яго — і то не магу нічога зрабіць з ім. Бяда, панічок, з дзяцьмі, бяда!

ЗОСЬКА. Сымону жаль па тату адойдзе, і мы пойдзем. Ня будзем тут векаваць і дакучаць панічу. Пэўне, што ня будзем.

ПАНІЧ. Праз бацькава і яго ўпорства хату толькі напрасна прышлося раскідаць.

ЗОСЬКА. Нічога, панічок. Шкода толькі, што

тата павесіўся, а мамку прыйшлося хворую выносіць.

ПАНІЧ. Якжа цяпер здароўе Лявоніхі?

МАРЫЛЯ. Дзякую панічу за пытаньне! З тыдзень яшчэ не магла пасья таго хадзіць, а цяпер як колечы валачу ногі; каб толькі скарэй куды, не будзь далей звалачыся!

ПАНІЧ (садзячыся на ўслончыку). Ну, а як Зоська гадуецца?

ЗОСЬКА. Як панічок бачыце! Жыву апошнія часы на сьвэце і сьвэту ня бачу. Адна мая радасьць, адно маё шчасьце, калі з та... калі ў ночы сны пудоўныя бачу, калі думкамі плыву к та... к свайму месьячыку яснаму. Так цяпер, панічок, жыву я і чакаю.. толькі ночкі чакаю!.. (Садзіцца на зямлі не падалёк ад паніча і з любасьцю паглядае на яго).

МАРЫЛЯ (у старану). Скажу яму, усё чыста скажу! Можна ён маё сумленьне заспакое. (Да паніча, змагаючыся з сабой). Скажэце, панічок, скажэце сакалочак... не загнувайцеся на мяне!.. (Валіцца к яго нагам). Ня губэце яё, панічок! Яна яшчэ дзіцянё і нічога ня знае.. Ня губэце! Майце ласку над маткай!.. Можна-ж і вам калі дзэтак Бог пашлё.. Ня губэце! Я яё гэтымі самымі грудзьмі карміла, і цябе!.. Зжаліцеся над беднай удавой! Ці праўда, што яна к вам.. што яна?.. (Сьлёзы не даюць ёй выгаварыць. Апіраецца адной рукою аб ўслончык).

ЗОСЬКА. Мамка нічога ня ведае... Я аб нічым ёй не казала... Даруйце ёй, панічок!

ПАНІЧ (устаючы) Што? што Лявоніха хочаш ад мяне? Я нічога не разумёю! Я-ж не магу пазволіць ізноў тут хату ставіць, калі мне гэту сялібу трэба прылучыць да двара. Раз выкінулі вас, то і ўсё тут. А калі захочаце служыць у мяне, то я ў двірэ лам хату.

МАРЫЛЯ. Я не аб гэта. Я... я маю цябе: ня зводзь яё, маё Зоські! Табе панічок, нічога ня станецца, а яна згіне, прападзе за няма што!

ПАНІЧ Якая Зоська згіне? Што ты выдумала?

ЗОСЬКА. Я, мамачка, ня згіну, а калі і згіну,

то мой цень астанецца і будзе жыць на сьвеце да сканчэння вякоў. Так! Цень будзе жыць, калі я згіну.

МАРЫЛЯ. Чуеце, панічок, што яна кажа? Гэта ты яе ачараваў. Гэта ты мне дачку выдзіраеш! Ляпэй сэрца ў мяне, яе маткі, выдзеры і зрабі з яго сьвечку сабе, але дачкі не вырывавай у няшчаснай удавы!

ЗОСЬКА (падходзячы к матцы, абымае і палуе ў галаву). Зязюлька мая падстрэленая! Усё роўна тады ці сяды разсыплюцца твае дзёткі на бэламу сьвету, і будуць каршуны кляваць цёла іх, і хлёптаць кроў цёплую, а шумны вёдер паразьмятае пэрайка і чорным пясочкам костачкі іх прысыпе. Толькі ты, Зязюлька, гэтага саколіка цяпер не клянй — ён нічога ня вінен; я ляпэй за цябе ведаю.

МАРЫЛЯ (асовываючыся з услончыка к нагам паніча). Панічок! Я цябе дзіцявём пры сваіх грудзёх выпесьціла, выняньчыла!.. Я-ж цябе магла ўтапіць, задушыць, але ты жывэш і цвіпэш. Не забівай-жа ты мяне, і адваражы, вярні мне маю Зоську! І ў цябе матка была...

ПАНІЧ. Позна ўжо, цётка!

МАРЫЛЯ. О, чаму ляпэй ня плыла атрута з маім малаком у той час, калі!.. (Пры апошніх словах паніча, ўходзе Сымон з тапаром у руках, каторым увесь час пакручвае. Зоська пэршая ўгледзіла Сымона і адыйшла ў бок, а Марыля — пасля).

ЗЬЯВА VII.

Тыя-ж і Сымон.

СЫМОН. Эгэ! Шчырая малітва, відаць, адбываецца перад панічом. (Марыля ўстае і адходзе на бок).

ЗОСЬКА. Гэта мамка так сабе! Прасілі паніча, каб пазволіў яшчэ час які тут пасядзець.

СЫМОН. А ты прасіла, каб ён табе пазволіў там, у яго ночкі праседжаваць.

ПАНІЧ Ты, мой міленькі, азвьярэў і ня помніш сам, што кажаш. Вэдай тое: што кіўну я толькі пальцам, і ты з раз-жа зазвоніш ланцугамі за напад на маіх людзэй з тапаром, калі ягамосьця з хагы выпрашавалі.

СЫМОН. Вэдаю, вэдаю! Але пакуль гэта мая сястрычка не абрыдае панічу, то ён на яе брата і на матку ня кіўне пальцам.

ЗОСЬКА (увесь час сочыць за Сымонам і тапаром). Братачка! На што ты сваю сястру так у балота топчаш? Яшчэ і паміма цябе яе людзі натопчацца! Кінь дакучаць панічу і мне: гэтым бядзе не паможаш!

СЫМОН. Ха-ха-ха! Можна на калені скажаш стаць і маліцца перад ім? (Да паніча). Чаго, паніч, прыйшоў сюды? Ці-ж табэ мала, што яна туды, пад твой палац бэгае? Ці-ж табэ гэтага мала?!

ПАНІЧ. Я прыйшоў табэ сказаць: дакуль вы будзеце сялзець на маім полі?

СЫМОН. Я не на панічовым сяджу, а на Божым, і ніхто мяне апроч Бога згэтуль ня згоне!

ПАНІЧ. А закон на што?

СЫМОН. Я і чакаю закону: суд будзе і праўда вёрх возьме.

ПАНІЧ. Каб за табой праўда была, то не сядзеў-бы гэтак пад голым не́бам.

СЫМОН. Нашто-ж нас да гэтага давёў? Нашто хату раскідаў?

ПАНІЧ. Бо з майго лэсу была пабудавана.

СЫМОН. А хто будаваў гэтай вась сякэрай? (Трасэ сякэрай).

ЗОСЬКА. (Становіцца між панічом і Сымонам). Братачка! Адна сякэра пабудавала, а другая раскідала, — пры чым-жа тут паніч? Ён яе ніколі і ў рукі не бярэ. (Уходзе Данілка).

ЗЬЯВА VIII.

ТЫЯ-Ж і ДАЊІЛКА

ДАЊІЛКА (у старану). А бач! І панічок прыйшоў к нам у госьці! Толькі чым мы яго пачастуем?

(Да паніча). Пахвалёны Езус, панічу! А я маю да цябэ важны інтэрас: Пазыч ты мне жылаў на струны і конскага хваста на смык, бо іскрыпку сваю зараз такі змайструю, а йграць ня будзе як. Пазыч, панічок! Як разбагацеюся, тады аддам.

СЫМОН. Ты-б ляпэй сабэ вяроўкі на пятлю папрасіў — гэтага скарэй у людзэй дастанеш.

ПАНІЧ Табэ-б з ахвотай яé пазычыў...

СЫМОН (панура). Так, як і бацьку.

ЗОСЬКА. Панічок, ня крыўдуйце на яго! Ен не такі нягодны, як хоча паказацца. Ен з часам перамэніцца, і будзе табé служыць, ох, як вэрна служыць! Тваё полейка араць, тваіх конікоў даглядаць, тваіх дзэтак вадзіць. А мы з мамкай дабрыцо будзем жаць, для цябэ, панічок, жаць! Дык ня крыўдуйце на яго!

ПАНІЧ. Я ня ведаю, хто тут пан — я ці ён?

СЫМОН. Ніхто!

ДАНІЛКА. Ты, Сымонка, як я віджу, толькі вадзішся з панічом, а не пагаворыш, як на гаспадара прыстала, аб важнейшых справах. Тату сягонья пахаваў, а крыжа і не паставіў. Папрасі ў паніча дзэрава на крыж.

ПАНІЧ. На гэта ў мянэ лёсу хопе. Можаче колькі хочучы з майго дзэрава ставіць крыжоў. Бяз просьбы — пазваляю.

СЫМОН. За многа ласкі!.. Я сам стану крыжам на бацькавай магіле і буду вэчна сьцерагчы, каб тваé плугі не разрылі яé, як тапары тваé—сьцэны гэтыя!

ПАНІЧ. Вар'ят! Ці ж не тваé рукі гэта рабілі і робяць? Падумай толькі! (Шыбка выходзе, пасьвітаваючы).

ДАНІЛКА (ў сьлёд яму). А па жылы і хвост я прыду да паніча. Скажы толькі сабакі прывязаць!

ЗЬЯВА ІХ.

ТЫЯ-ІХ без ПАНІЧА.

ЗОСЬКА (да Сымона). Ты ўгнавіў яго, Сымонка! Пазволь—я пабягу і перапрашу. (Меціцца бегчы).

СЫМОН (сьдїскаючы тапор і загараджаваючы дарогу). Толькі краніся ў той бок!.. (Зоська з плачам апускаецца на зямлю. Сымон кінуўшы тапор, садзіцца на ўслончыку і апускае галаву на далоні. Данілка выцірае рукавом вочы).

(Паволі апускаецца заслона).

АКТ ТРЭЦІ.

ЗЬЯВА I.

МАРЫЛЯ — адна.

МАРЫЛЯ (сядзіць і шые торбу). Ох! ох! Ня судзіла долячка скарыстаць з свайго дабрыца, як усё добрыя людзі карыстаюць! Падумаць толькі! Добры быў лянок; палола яго, рвала, слала, а як улёжыўся — сушыла, мяла, у дваіх з Зоськай нітачку па нітачцы вывелі... Па Грамніцах кросны паставіла... колькі сьцэнак наткала... На кашулі сабэ, нябошчыку і дзёткам ткала. Звалілася бяда, і ўсё пайшло мэрна: заместа кашуль — торбы шыю. Эх! эх! Сабэ і дзэціям — жабрацкія торбы. (Задумаваецца).

ЗЬЯВА II.

МАРЫЛЯ — ЗОСЬКА — ДЗЕЦІ.

ЗОСЬКА (уходзе з пукам васількоў, за ёй — дзэці). А ты ўсё шыеш, мамка?! Кіньце!.. Жудка мне становіцца ад гэтага твайго шыцьця. Мне здаецца, што ты нам усім жывым яшчэ сьмяротныя сарочкі шыеш. Кіньце, мамка, гэту сваю няшчасную работу! (Садзіцца і ўе вянок, каля яе — дзэці).

МАРЫЛЯ (пры ўходзе Зоські далей шые). Гэ! мая родненькая! А хто будзе шыць? Ты, можа? Што-ж мяне, цябе, (паказваючы на дзяцэй) іх, усіх нас чакае? Што? А пашыць трэба шмат, ох, як шмат гэтых сховаў на крошкі ад людзкога стала!

Старац, которы ў нас быў тады — помніш? — ка-заў, што чым больш на жабраку торбаў, тым лепш такога дораць Няпраўда, можа скажаш? Га?

ЗОСЬКА. Мы яшчэ не жабракі, мамка!

МАРЫЛЯ. Але не сягонья, то заўтра, па-заўтра будзем імі. Такая ўжо відаць нашага брата доля і нам ня мінуць гэтага. Падумай толькі! Сымон разьюшыўся і думаць ня хоча, каб даваць якую раду ў гэтым бяспрыпыньні — усё суду нэйкага чакае. А ты, а ты толькі яшчэ смалы падліваеш у гэты агонь, аткуль усё нашы няшчасці ідуць.

ЗОСЬКА. Мамка! Я толькі хачу гэта няшчасце на шчасьеце замяніць.

МАРЫЛЯ. І усё, што раз большую пропасць капаеш між імі і намі, у каторую ні хто іншы, а ты, усё мы ўвалімся і ня вылезем ніколі, як з вечнага балота. Эх! эх! Абое вы дзёткі пропасць гэту самі сабе капаеце, абое: Сымон — сваёй дзікай заўзятасцю, а ты — сваёй шалёнай прыхільнасцю. Бацькі вашы іначай жылі!

ЗОСЬКА. Але, але, мамачка — іначай!.. Затое-ж вось і торбачкі ты гэтыя шыеш ды на мяне з Сымонам наракаеш.

МАРЫЛЯ (ня слухаючы). Губіце вы сябе, мяне, гэтых малых. Моцны мой Божа! Адно зьвёрам глядзіць на ўсё і волі нікому ніякае не дае, а другое няславу на ўсю радню ўзводзе.

ЗОСЬКА. Мамачка! Што ты да мяне маеш? я ратаваць усіх вас хачу, хоць мо' і гіну сама. Ды пачым я знаю, што са мной творыцца? Можа нэхта нэйкія чары неразгаданыя над намі ўсімі завесіў, і мяне, пасля таты, выбраў сабе за першую ахвяру? Пачым я знаю? Ня думайце, мамачка, што я такая, як табé і Сымону здаецца. Але што ж? У вас свая праўда, у мяне свая. Жыцьцё сваё кросны жалобныя тчэ і будзе ткаць, пакуль яму самі людзі не далуць асновы з вечнай праўды і братняга мілавання, а ўтоку—з вечнай шчаслівасьці і радасьці.

МАРЫЛЯ. Э! пачала ўжо плот гарадзіць, каб за ім з сваім бязсорамствам схаватца! Сказала-бы адразу, што прадалася ў злыдневы рукі самахоць і ўсё тут табé! Але не! Трэба яшчэ ўсялякай брахнёй мазгі другім марочыць. Маткі, мая родненькая, не ашукаеш.

ЗОСЬКА. Ты, мамка, сама сябе ашукаваеш, гэтак думаючы. Усё людзі самі сябе ашукаваюць, а ім здаецца, што хто другі таму прычынай. Але кіньма ляпéй, мамка, гэту спрэчку!.. Гляньце — якое прыгожае нéба на захадзе! Там, на гэтым нéбе мы калісь жыць будзем. І ня будзе там ні такога хаты разваленае, ні людзéй такіх нягодных: будзе там адзін вялікі дом для ўсіх чыста, а ў ім будуць жыць і іншыя людзі, як тут на зямлі, — будуць усё паміж сабой браткі ды сястрыцы родныя. Праўда, мамка!

МАРЫЛЯ. Але пакуль табé прыдзé пара туды ісьці, я цябé і твайго гэтага праклянү сваім матчыным словам.

ЗОСЬКА (сашчэпляваючы рукі). Мамачка! Што хочаце рабéце са мною, толькі яго не чапайце: ён Богу душой вінен, як і я ні ў чым блáгím ня вінна. Усё гэта няпраўда.

МАРЫЛЯ. А чаму прысягаць не хацéла? Га?

ЗОСЬКА. Бо... бо я ня вéдала і ня вéдаю, што праўда, а што няпраўда, і што грэх, а што ня грэх?

МАРЫЛЯ. То ён чаму сказаў: „позна, цётка!“

ЗОСЬКА. Бо і ён таксама нічога ня вéдае. (Уходзіць Сымон і Данілка, нясуць з сабой па куску дрэва на крыж і кладуць пасярод спэны).

ЗЬЯВА ІІІ.

ТЫЯ-Ж і СЫМОН — ДАНИЛКА.

ДАНИЛКА (кінуўшы палéна). Бяда мнé з гэтым Сымонам! У мянé сваé работы гібель, а тут памагай яшчэ яму крыж рабіць. (Садзіцца і возіцца з іскрыпкай).

СЫМОН (кінуўшы палёна на-крыж Данілкаваму. Панура). Тую рабіну ссёк, на каторай бацька... Емкі будзе крыж. З большага абчасалі і заплывалі з Данілкам, асталося толькі трохі абглядзіць і ўсё будзе гатова. Ці ня бачылі дзе струга?

ЗОСЬКА (устаючы). Я нёдзе, братка, яго бачыла. Зараз знайду! (Находзе струг і аддае Сымону). Можа што памагчы табé?

СЫМОН (стругаючы крыж, стаўшы на калéнях). Нічога ня трэба! Бачу, што часу ня маеш: вяночак плячэш, завіваеш. Дык пляці, завівай, як добрыя людзі адны другім вяровачкі плятуць, завіваюць!

ЗОСЬКА (садзіцца і дае ей вянок, у старану). Мамка прці мянэ, брат проці мянэ, а хто-ж за мянэ заступіцца?

ДАНІЛКА. Вось дык пайшла ў нас сягонья работа! Зоська вянок уé, Сымон крыж робе, мамка торбачкі шые, а я іскрыпачку раблю. Дзвіцёся людзі!

МАРЫЛЯ (да Сымона). Пад вéчар, як вас усіх тут ня было, прыходзіў ізпоў той і казаў, каб дарма ня йшлі яму на перакор. Хату ў дварэ даé і цябé з Зоськай бярэ на службу.

СЫМОН (горача). Нічога ня трэба, нічога! Раз сказаў, каб мнэ аб гэтым і не ўспаміналі. Ласка іх да парога, толькі да парога. У вочы лісам сьцэляцца, а як зыйшоў з воч, дык і з памяці проч! Ня трэба! Сам усяму рады дам! Адбудую хату нанова, гаспадарку нанова завяду. Жыцьцё пачнем новае. Вось толькі крыж паставіць і разбору дэла дачакацца! Ня там, у іх, а тут наша мейсца. Ніхто нас адгэтуль ня згоне і ня выстраша, каб хоць самога люцыпэра на помач выклікаў. Спакон вякоў усё гэта наша было, ёсьць і будзе. Мы ня прыблуды якія. Мы ня маем права і кроку даць адгэтуль у тую старану. Хай яны к нам ідуць, а ня мы к ім!

ДАНІЛКА. Ня вытрываеш — пойдзеш!

СЫМОН. Так! Але! Можа і праўда, можа навет і пабягу (загадліва), але як і з чым?...

МАРЫЛЯ. Пакуль ты свайго дапнёш, што мы ёсьці будзем? Ні сам ня йдзеш нікуды ў заробокі, ні другім не пазваляеш. На мянэ, матку тваю, і на гэтых малых ня маеш Бога ў сэрцы. Эх! Сымон, Сымон! Губіш ты сябе і нас усіх.

СЫМОН. Ня бойся, мамка! Ня згублю! А калі згінем мы, то цэлы сьвёт аб гэтым даведаецца і праўда на верх выйдзе. Адно гора, што вы мне ўва ўсім прарэчыце: ты сваім заўсёдным нараканнем, а яча, Зоська, сваёй к таму ліпкасьцю ў папярэж дарогі мне станавіцеся і топчаце тое, што я хачу сэяць.

ЗОСЬКА (падходзе к Сымону і кладзе яму руку на плячо). Эх, мой ты братачка родны! Годы, непакорны чалавек з цябе выйшаў! Птушкаю—арлом быць-бы табе і лётаць па паднябесью, як лётае вецер гэты вольны! Толькі ж бяда — крыльце не далзена табе, саколе ты мой заркавокі. Не кажы, браток, што я тапчу тое, што ты сееш. Хто ведае — можа ты гарэй сваёй гордасьцю топчаш тое, што сэю я сваім сэрцам дзявоцкім? Хто ведае?

СЫМОН (панура). Бацькаўская магіла і крыж гэты ведае!

ЗОСЬКА. Не перамэнны ты, братка! Спапяліць гэта гордасьць табе душу і сэрца, у попел абёрне. А злосьць людзкая апаганіць тваю добрую славу, і нічога ты не дакажаш сваім праціўленьнем цэламу сьвету! Не сягонья то заўтра пойдзеш па таей сьдэжцы — дарожцы, па якой усё людзі ідуць. Уломаць цябе, апусьціцца і загінеш.

СЫМОН. Але сам я самахоць не загіну, мянэ сіла большая загубіць, а ты па сваёй ахвоце сама сябе аддаеш на гэту загубу, на глум вечны!

ЗОСЬКА (адходзячы ад Сымона. У старану). Божа! Як-жа мнэ цяжанька тут жыць! (Салзіцца і ў ё вянок. Пауза).

ДАНІЛКА. Крыж рабіць робіш, а на чым яго павязэш?

СЫМОН. Не бядуй па гэтым! Не пайду каня вымаліваць ні да суседзяў, ні там, да іх! На сваіх плячох павязу — яшчэ датрываюць, — хопе сілы.

Як сам на сабѣ завалаку — балей радасьці спраўлю таму, хто будзе спаць пад гэтым крыжам, а сам буду ведаць тое, што нікому не кланяўся, перад нікім не жабраваў.

ДАЊІЛКА. А каму-ж гэта мамка торбы шые?

СЫМОН Шые, бо ня мае чаго рабіць. Але як пашые, то я што да аднэй папалю!

МАРЫЛЯ. Пакуль ты, дзёткі, прыбрэшыся паліць, то яны самі спарахнёюць на мнѣ, на гэтых малых, а мо'і яшчэ на кім. Вось адна торбачка і гатова! (Падымае на руках, разглядае). Здаецца, добра будзе — ня мала і не вяліка, толькі яшчэ вярочакі прывязаць. (Шукае і прывязвае).

СЫМОН. Эх, кіньце, мамка, дзяцініцца! Душу ўмяне хочаце вырваць без пары--больш нічога! Не дасьцѣ спакойна навет крыж гэты кончыць.

МАРЫЛЯ. Што, дзёткі? Я-ж нічога! А што запас бяды ня чыне, то ты сам добра гэта ведаеш і разумѣеш.

СЫМОН (да Данілка). Паглядзі, Данілка, якога сука крыж зьбіць, бо ўжо ўсё гатова — абглядзіў.

ДАЊІЛКА (шукае з сякерай, находзе крук у бярвянѣ і выдзірае). Вось зараз табѣ гэты кручок выдзеру: тата за яго — як віў пугы — няньку чапляў. (Падае крук Сымону, той абчэсывае і зьбівае крыж).

ЗОСЬКА. Калі-ж ты панясеш яго Сымонка?

СЫМОН. Калі? Сягонья! А на што табѣ ведаць?

ЗОСЬКА. Так сабѣ, пытаюся. Але-ж гэта ўжо вѣчар на дварэ: поначы несцьці будзе нягодна?

СЫМОН. Няпраўда! Поначы ляпей з крыжам ісьці. Ніхто цябѣ ня чэпе і не зьяважа. У ночы, а поўначы панясу, але ня ў дзень, бо ў дзень яшчэ і крыж мнѣ выдзеруць, як выдзерлі з сэрца і душы ўсё добрае і сьвѣтлае. У ночы пайду з крыжам на магількі, як відма якое з таго сьвѣту, каб аж нябошчыкам жудка было! Адзін тата мяне мой пазнае і радасна выйдзе ка мнѣ на спатканьне, — падзякуе за крыж і баслаўленьне сваё дасьць мне

на далейшую вытрываласць, на далейшую барацьбу з нядоляй. Бо ён, тата наш, інакшы, як усё нябошчыкі: ён ня лёг з імі ў вадным мейсцы, а зусім асобна захаваўся ў сырой маці—зямэльцы. І крыжык яму панясу я ў ночы, а ня ў дзень, як гэта ўсім носяць і стаўляюць.

МАРЫЛЯ. Я з табой пайду, сыноч! Яшчэ-ж ні разу я грэшная не змагла сьцягацца на яго магілку.

СЫМОН. Добра, мамка, панясём з табой! А ты, Зоська і Данілка, астаніцеся пільнаваць малых і хаты.

ДАНІЛКА. Каб ты мяне і гвалтам гнаў, то я не пайду ў ночы ды яшчэ з крыжам. Каб яшчэ ваўкі дзе зьелі або нябошчыкі напужалі.

ЗОСЬКА (падходзячы да Сымона). А ты пазволь мне братка ісьці туды разам з вамі! Як ты і мамка пойдзеце, мне будзе страшна адной тут сядзець. Мне здаецца, што нейкае няшчасьце мяне тут спаткае, як без вас астануся.

СЫМОН. Не адна будзеш! Малыя, Данілка разам будуць

ЗОСЬКА. Яны спаць лягуць, а я, як пень, буду снаваць тут сама адна. Баюся я гэтага папялішча раскапанага. Мне тут зданні ўсялякія здаюцца. Вазьмі мяне, братка, з сабою! (Да Марылі). Мамачка, вазьмець мяне—я несьці памагу крыж вам!

СЫМОН. Перастань лезьці ў вочы! Не твая работа крыжы насіць, або за імі хадзіць. (Чуваць здалёк дажынкавую песьню. Сымон падыймае крыж і стойма дзяржыць яго пры сабе на проць публікі. Усё нейкую мінуту слухаюць песьню).

ЗОСЬКА. Ха! Дажынкавую песьню пяюць!

СЫМОН. Але! Дажынкi ў дварэ!

МАРЫЛЯ. Відаць к сабе дамоў ідуць.

СЫМОН. Але! Але пара і нам ужо ісьці!

МАРЫЛЯ (закручваючы хустку). Пара дзёткі!

Сымон узвалівае на плячо крыж і выходзе, за ім Марыля; Зоська памыкаецца таксама ісьці, але вярочаецца і канчае плясці вяноч).

ЗЬ ЯВА ІV.

ЗОСЬКА — ДАЊЛКА — ДЗЕЦІ.

ЗОСЬКА. Пайшлі! Не ўзялі мянэ з забой. Навет слаўца добрага не казалі. А так хацэла з імі, ісьці, так хацэла! Самі крыж панясьлі.

ДАЊЛКА. Э-э! нацешысься яшчэ, Зоська, з крыжа! Пачакай трохі. Мнэ ўжо крыж пачынае балэць — мусіць з працы каля гэтае іскрыпкі, — будзе і табé тое самае!

ЗОСЬКА. Маўчы ты ўжо ляпэй, Данілка, аб гэтым! Ляпэй скажы вось, калі ты ўрэсьце скончыш гэту іскрыпку сваю?

ДАЊЛКА. Тады, як ты зносіш вяночак, што цяпер плячэш.

ЗОСЬКА. А скуль ты ведаеш, што я буду насьціць

ДАЊЛКА. Фі! Каб я ды ня ведаў? Я навет ведаю, калі ты яго зносіш, а значыцца тады і іскрыпачка гэта мая будзе ўжо гатова.

ЗОСЬКА. Калі-ж гэта па твоему будзе?

ДАЊЛКА. Тады, як ты сыцэжкі ў двор ня ўбачыш!

ЗОСЬКА. Што-ж гэта я, значыцца, асьлёпну?

ДАЊЛКА. Можа і асьлёпнеш. Але ты і ўжо ня ўсё бачыш. Эх, Зоська! Шкода мне цябé! У мамкі і Сымонкі ласкі ня маеш, а і там, дзе ты думаеш ласку знайсці, дабро цябé не чакае.

ЗОСЬКА. Чаму ты так гаворыш, Данілка?

ДАЊЛКА. (Ня слухаючы). Няхай сабé кажуць, што я дурнаваты, што я такі, што я гэтакі, але я ўсё бачу, і ўсё разумею. Не хачу толькі на верх вылазіць з сваім розумам, бо з ім цяперашнім сьветам далёка ня зойдзеш. Дурнаваты Данілка, ці зусім дурны — малы клопат! А толькі, што мэнш яго чапаюць і дрэнчаць, як якога разумнага, то гэта напэўна магу сказаць, бо ня ведаюць чым дасаліць яму, бо Данілка з усяго сьмяецца. А што-ж вы разумныя? Хоць-бы ты, Сымон? Таўпэхаецца, як Марка па пекле, ці як мухі ў смалé і больш нічога. Кожны вас шчыпе, кожны вас ашуквае, кожны

вас як-то кажуць, б'э і плакаць не дае. А каб вы былі дурныя, то хоцьбы вас і дрэнчылі, але затое ня так моцна, бо ня так-бы вас дурных баяліся, як баяцца цяпер вас разумных.

ЗОСЬКА. Да чаго ты ўсё гэта чаўпэш?

ДАНИЛКА. А хоць бы к таму, хто твой паніч, як адбудзецца з намі суд, ёдзе кудысь за мора жаніцца.

ЗОСЬКА (выпусьціўшы вянок з рук). Як гэта?.. Што ты кажаш?.. Паніч будзе жаніцца!.. Як гэта жаніцца?..

ДАНИЛКА. Як будзе жаніцца?.. Так, як і ўсе добрыя, ці нядобрыя людзі жэняцца. Ужо-ж ня так, як...

ЗОСЬКА (перабіваючы). А што-ж мне з таго? Няхай жэніцца! Вялікая мне бяда! Ці-ж ён мой жаніх, ці каханак?..

ДАНИЛКА. Дзеля каго-ж ты гэта ў вяночак убірацца сягонья манішся? Ну, але мне спаць хочацца! (Да дзяцёй). Пойдзем, малыя! Хто сьпіць, той не грашыць. Я сягонья абраў новае лежа для спанья: на маё шчасьце забыліся будку сабачую раскідаць, дык на мейсца Лыскі нашага, я з вамі, малыя, пасялюся. (Хоча выходзіць).

ЗОСЬКА (змагаючыся з сабой). Данилка! Ці гэта праўда, што ты казаў? Ці гэта праўда?

ДАНИЛКА (адварнуўшыся). Вось, на табэ груцы з бобам! Дурны сказаў, а разумны і павэрыў.

ЗОСЬКА. Дык гэта ты мне наманіў?

ДАНИЛКА. Ведама — наманіў! Ці-ж я ўжо такі, без усіх клёпак у галаве, каб разумным праўду гаварыць? Сьпі сястрыца, спакойна! (Выходзе).

ЗЬЯВА V.

ЗОСЬКА адна.

ЗОСЬКА. Та-а-к! Пэўне, што гэта няпраўда. Але, што са мной робіцца? Аб чым гэта я думаю? Так ці с'як сон мой залаты павінен разьвеіцца; чары туманныя скончацца, і я, такая як цяпер, скончуся. Замэста мяне будзе другая нейкая мара

цягнуць далей лямку сваё новае долі. Гарыстым і пяшчаным шляхам будзе яé цягнуць, як сібiрнік тачку, пакуль аж сама сябé не дацягне туды, адкуль не варочаюцца... дзе тата... да магілак! Бр! Што я думаю? Як-жа гэта ночка заўсёды нейкай чорнай і страшнай пгушкай кладзэцца на маé думкі! Зьвядуць гэтыя чорныя птушкі няшчаснае жыцьцё маé ў цьму непраглядную! З сілы выбіваюся ў змаганьні з гэтым безгранічным сумам, што вакруг мянэ сьцэлецца і жудкімі вачамі глядзіць у маé маркотныя вочы Ха! Уцяку ізноў адгэтуль і буду блукацца да самага белага дня там — дзе ён — дзе яго, свайго ненагляднага каралéвіча спаткаю. Буду далей сьніць пры ім дзіўную повесьць сваё моладасьці, чараўнічую казку свайго шчасьця, песьню буду пяць набалéлага сэрца і расплаканай душы! Пайду к яму ў вяночку гэтым. (Прымрае). Але! Як у кароне зьяўлюся к яму і зьвешу галаву сваю гаротную на грудзі яго лэбядзіныя. (Чуваць шорах). Што гэта? Нэхта йдзе! Данілка, гэта ты? Божа! Як страшна! Такі ж нэхта прыблiжаецца! (Прытуліваецца к дзэраву).

З Ъ Я В А VI.

ЗОСЬКА — НЕЗНАЕМЫ.

НЕЗНАЕМЫ (з вéхай у руках). Ня пужайся, сястра мая! Я свой чалавék, хоць і прыходжу ня званы, ня сланы.

ЗОСЬКА (перапужаная). Хто ты?... Хто вы?..

НЕЗНАЕМЫ. Хто—я? А ўжо-ж чалавék! А што балéй трэба вéдаць, калі толькі ня гэта?

ЗОСЬКА. Я тут адна!.. нікога нямашака дома. Дык чаго-ж вам трэба?.. Можна начаваць? Але, як бачыце, у нас няма як..

НЕЗНАЕМЫ. Мнэ нічога ня трэба, сястра мая. Я ня з тых, што толькі прыходзяць, каб што ўзяць, а з тых, што з сабою нэшта добрае прыносяць.

ЗОСЬКА. Але, калі я вас баюся, чалавéча! Вы нейкі такі дзіўны!

НЕЗНАЕМЫ. Ня бойся, сястра! Я—ліст адарваны з таго самага дэрава, што і вы, што і многія міліёны падобных. Вэпер свабодны прынёс мяне сюды, на вашу руіну Хацёў-бы з табой і з братам тваім аб важных справах пагаманіць.

ЗОСЬКА. Я-ж вам казалася, што нікога няма дома, а я сама нічога ня ведаю.

НЕЗНАЕМЫ. І нічога, сястра, ведаць ня трэба, а што трэба — я скажу, а ты гэта брату перадай... Слухай, сястра! Склікаецца сход вялікі і ўсё браты і сёстры павінны на гэны сход зьявіцца.

ЗОСЬКА. Хто склікае?

НЕЗНАЕМЫ. Сам па сабе склікаецца. Ніхто ня ведае ад каго наказ такі выйшаў, а ўсё, дзе толькі кліч дабег, уздымаюцца і йдуць, як мурашкі йдуць!

ЗОСЬКА. А калі хто ня пойдзе?

НЕЗНАЕМЫ. Хто самахоць ня пойдзе, над тым пракляцьце завісьне, бо на сходзе жыцьцё міліёнаў будзе важыцца, а ў такіх вялікіх справах і адзін чалавек можа сабой сюды ці туды перацягнуць.

ЗОСЬКА. То і я мушу ісьці на гэны сход?

НЕЗНАЕМЫ. Але, сястра! Толькі старцы і дзеці ад яго звольнены.

ЗОСЬКА. А куды ісьці?

НЕЗНАЕМЫ. Сумлёньне і жаданьне сабе і другім шчасьця дарогу табе пакажа. У гэтым вяночку ідзі! Толькі трэба ісьці не азірацца, бо хто азірнецца — у слуп сыпячы замініцца, каторага і пяруны пасья з мейсца ня зрушаць!

ЗОСЬКА. Та-а-к! Я пайду, я мушу куды небудзь ісьці адгэтуль; тут так страшна, так страшна!

НЕЗНАЕМЫ. Ідзі, сястра! і брата за сабою вядзі, а я тымчасам к другім пайлу кліч клікаць.

ЗОСЬКА. Я скажу Сымону. Толькі, мусіць суд наш пакуль не адбудзецца, ён ня пойдзе на ніякі сход, пэўне, што ня пойдзе.

НЕЗНАЕМЫ. Але пасья суду хай прыходзе! Дый яшчэ буду ў вас.

ЗЬЯВА VII.

ЗОСЬКА адна.

ЗОСЬКА (садзіцца на зямлі). Які нязвычайны чалавек! Казаў — яшчэ будзе ў нас. Але хаця-б толькі ня ў ночы? А то так яго слухаць страшна, хоць за адно і хочацца слухаць. Шгосьці нявысказанае цягне і к яму і на гэны сход нябывалы.. Нязвычайны чалавек! Ня знай, ня ведай — сястрой мяне называў! Чаму ён мяне так называў? Ха! Трэба ўцякаць адгэтуль, а то яшчэ хто другі такі прыйдзе і жудасьці ўсялякае з сабою нанясэ. Пайду! Пайду к яму, к свайму месяцу сьвятлянаму, абаўюся каля яго, як хмэль каля дубочка, і забудуся хоць на час на свае думкі трывожныя, на самую сябе бяспрыпынную. Як ручэйку кужалю — распушчу касу сваю дзявоцкую па плячох сваіх бэлых... ён любіць мяне такую! (Распускае касу). А цяпер палажу на галаву вяночак з васількоў, бо ён казаў, што мае вочы як васількі, дык няхайжа васількі на валасох маіх красуюцца! (Кладзе на галаву вянок). Цяпер, як раз, буду русалка. Бо такі-ж русалкай ён мяне сваёй завёць, ды пэўне я калісь і буду ёю. Бо люблю гэта царства русалчына! Там яны сабе, то, як рыбки, у вадзіцы плюскаюцца, то ў лёс выходзяць і на галінках калышупца, як тыя кветкі — званочки ўлётку на сенажаці. Шчасьлівыя яны, гэтыя русалачкі, шчасьця нашага дзявочага насьледнічкі! Шчасьлівыя і спакойныя! А ты тут мучся, дзяўчына, ня ведаючы, як і што з сабою чыніць! Але пара йсьці ўжо! Ён, залацёнкі, даўно пэўна чакае мяне. Так! Даўно мясячык свае зоркі чакае, а яна ўсё толькі здалёк яму ўсьмяхаецца. (Устае і памалу з распушчанымі валасамі ідзе, пасля зьдзіўленая адступіла назад да сярэдзіны сцэны). Ён сам ідзе ка мне, ён сам! Ах, якое шчасьце! (Уходзе паніч, Зоська часіну лубуецца ім, а пасля вісьне ў яго на шыі).

З А С Л О Н А.

АКТ ЧАЦЬВЕРТЫ.

Час — позная восень. З саду апала лісьце. Сыродзена.

ЗЬЯВА I.

МАРЫЛЯ — АЛЕНКА — ЮРКА.

МАРЫЛЯ (уходзе з Алэнкай і Юркам, сама нясё гальлё, а Алénка з Юркам — бульбу ў прыполіках). Ціха, дзёткі, ціха! Зараз абагрэемся і павячэраем. (Кідае гальлё). А бульбачку сюлы сыпце! (Дзэці высыпаюць). Кажэце — халодна? Ну, дык зараз агоньчык вам распалю! (Распалявае). Цяпёр садзэцеся, дзёткі, і грэйцеся, а бульбінкі на агоньчык, на жарок кідайце, каб скарэй пякліся! Ня бойцеся, яшчэ не замерзьнеце і з голаду не памрыце, пакуль я тут живу! Але пакуль што ня так вельмі халодна. Во, як прыдзе канец восені, ды зіма з сьнегам загуляе, тады — рэч іншая! Ну і тады нічога, дзёткі, нічога! Мінае лёта, міне восень, зіма, а там і вясна прыдзе. Цёпленька будзе, сонейка будзе грэць, траўка зелянець, птушачкі пяць, садочки цвьісьці... А цяпёр грэйцеся, дзёткі, грэйцеся! Каб толькі Сымонка наш скарэй з суду вярнуўся.

ЗЬЯВА II.

ТЫЯ-Ж і ДАЊЛКА.

ДАЊЛКА (падходзячы к агню). А! як добра, што мамка разлажылі агоньчык, і бульбачку пячыце, бо мне, праўду кажучы, дрыжыкі па цэле

так і скачуць, не раўнуючы, як смык па йскрышцы, а тут (паказвае на жывот) кішка з кішкою у такія між сабой кулачкі йдуць, што хоць ты вурадніка кліч разбароніваць іх! (Садзіцца і грэецца). А та-та! Як цёпленька! Страшэнна ня люблю сыцюжы! Так здаецца, на гэты час закапаўся-бы дзе ў бярог, як мядзвэдзь, і праспаў-бы да самае вясны, бяда толькі што на скуры мядзвэджая шэрсць ня вырасла!.. Мамка, чаму я не мядзвэдзь?

МАРЫЛЯ. Бо ты дурнёнькая варона! Сам ня ведаеш, што чаўпеш.

ДАЊЛКА. Э э! Каб я быў хсць варонай!.. Ужо-б даўно са сваёй іскрыпачкай паляцёў адгэтуль, куды колечы ў цяплэйшую хату. Але што з пустога ў парожняе пераліваць! Мо' я трохі і мядзвэдзь і варона, але ўсё роўна толькі — Данілка: на лева ці на сакала трудна пры цяперашніх варункх выкіравацца. Скончу іскрыпачку — ужо нямнога асталося каля яе работы, і пачну сабэ іграць. — Каму вясельле, каму — хрэсьбіны, а каму... Бяда толькі, што ня можна іграць на хаўтурох, а то такога „Лазара“ завёў-бы, што хоць у прысядкі йдзі!

МАРЫЛЯ. Ну, і дагаварыўся! Ці-ж пад „Лазара“ ідуць у прысядкі?

ДАЊЛКА. А чаму-ж не пайсьці? Я сам першы пусьціўся-бы. Мне, калі музыка зайграе, дык і ў сярэдзіне ўсё йграе, а ногі так і чэшучца да падекаківаньня.

МАРЫЛЯ. У цябэ ўсё нялюдзкае. Толькі-б і скакаў там, дзе іншыя плачуць.

ДАЊЛКА. Э! Бо скакаць ня ўмеюць, дык і плачуць; як мокрыя вароны сноўдаюцца, або як блёкату аб'ёўшыся... Ну хоць-бы так, як наша Зоська.

МАРЫЛЯ. А што — Зоська? Дзе ты яе бачыў?

ДАЊЛКА. Дзе бачыў? Я з двара ішоў, а яна ў той бок цягнулася, распусьціўшы валасы, як русалка якая.

МАРЫЛЯ. Няшчасная дзяўчына! Дарэшты губіць яна сама сябе гэтай гульнёй непатрэбнай. Не кажы хаця аб гэтым Сымону.

ДАНІЛКА. Камедыя — хто ня ведае, а хто і ведае, дык усё роўна — камедыя. Чаго гэта Зося хоча ад іх? Там зусім добрыя людзі жывуць. Вось хоць-бы я... Пайшоў сягонья к ім у пазыкі: прашу, каб далі жылаў, ці кішак на струны і хваста на смык. Ну, яны мне так усё гэта і пазычылі, але толькі на струны дроту далі, бо кажучь, што ў іх кішкі і жылы ўсе выйшлі і няма ў запасе. Не кажэце толькі, мамка, Сымону, што я ў гэтыя пазыкі хадзіў туды, а то яшчэ з хаты вон выгане.

ЗЬЯВА ІІІ.

Тыя-ж і СЫМОН.

СЫМОН (уходзе і садзіцца. Панура). Ці няма чаго зьвязаці?

МАРЫЛЯ. Зараз бульба сьпячацца. Ну што? Як?..

СЫМОН. Усё прапала: мы прайгралі! Не даказалі сьведкі, свае людзі не даказалі нашае даўнасьці на гэту зямлю. Усё сьведкі праз некага былі падкуплены і споены. Дванаццаць чалавек прысягнула крыва і суд ня мог уважыць нашага прашэньня: пацьвядзілі першы прыгавор і прысудзілі выносіцца адгэтуль. Канчальную пастанову выдалі... далей няма куды падаваць.

МАРЫЛЯ. Ну і што-ж мы цяпер будзем рабіць? Якую ты цяпер у восень раду знойдзеш?

СЫМОН. Якую раду? Якую раду? Ужо-ж, як і не раз гэта казаў, не злажу сваіх рук, як да малітвы, і не пайду к ім прасіцца ў закутнікі! Будку якую да часу скідаю і будзем сядзець тут да вясны, а да вясны шмат чаго можа перамяніцца на сьвэце.

МАРЫЛЯ. Проці закону хочаш ісьці — большай бяды сабе наклікаць?

СЫМОН. Ня проці закону, а проці нашых згубіцеляў — крывапрысяжных сьведак і проці тых,

што гэтых сьвэдак падкупілі іх-жа крывавымі медзякамі. Вось такім проці хачу ісьці!

ДАНІЛКА І-і! Адзін дурань грошы бярэ, а другі дурань дае на тое гандаль.

СЫМОН (са злосьцю). А ты—трэці дурань—ідзі гутарку вясці са сваёй іскрыпачкай, а ня тут! (Данілка адходзе ў старану).

МАРЫЛЯ. Што ты адзін зробіш проці ўсіх? Ня йдуць, мой сыноч, рэчкі ў гару і ня круціцца крыльце ў ветраку проці ветру. Ні такой дарогай ішоў ты і хочаш да ёй ісьці, ох, не такой! З самага пачатку я прачувала, што нічога з гэтага твайго ўпорства ня выйдзе, і што-ж? ці не мая праўда? А трэ'было пакарыцца! Давалі хату, службу давалі, добра можна было прыстроіцца, хоць-бы гэтыя малыя мелі які-такі прыпынак—цёплы начлэг і лыжку гарачае стравы. Ты гэтага не захачеў — усё суду нейкага чакаў. Вось табé і суд!. Хочаш будку нейкую паставіць?.. Ну, паставіш, і што з таго? Так сама прыдуць раскідаюць і вывядуць сьцюжаю ў чыстае поле на пацэху ваўном галодным.

СЫМОН. Хай раскідаюць, хай выводзяць! Ізноў вярнуся, ізноў тут сяду і буду вясны чакаць.

МАРЫЛЯ. Пакуль так дачакаеш вясны, — мароз табé і нам усім зубы выесьць, у ледзякі абéрне.

СЫМОН. Дык і што-ж там такое? Абéрнемся ў слупы замарожаныя, у камяні няскратныя абéрнемся, а сэрцы тады нашы з сэрцам зямлі зрастуцца, і ніхто не паважыцца крануць нас, бо той, хто кранé — сам у крыгу лёду абéрнецца, і ніякае сонца не растопе ўжо гэтае крыгі!

МАРЫЛЯ Ты, сягонья, як не пры сваім розуме, Сымоне! Як у гаручцы брэдню нейкую страшную вядзэш. Паслухай ляпéй, дзэткі, мянэ, я-ж цябé гадавала, — пакарыся ты ім, — яшчэ ня позна!

СЫМОН. Ха-ха-ха! Пакарыся! А ці ведаеш, мамка, што гэта знача ім пакарыцца? ці хоць дагадаваешся? Гэта, мамачка, знача: прадаць, утапіць сябé, цябé, нас усіх у няволю ім на вéкі вéч-

няя — запрапасьціцца ў вечнае рабства, з каторага выхаду ніколі ня знойдзем ні мы, ні тыя, што пасля нас гэта рабства ў спадчыне атрымаюць. Ці ведаеш, мамка, гэта?

МАРЫЛЯ. Нічога я, дзёткі, ня ведаю, але як праз сон дагадаваюся чаго ты хочаш. На сваю і нашу нядолечку такі ты ўдаўся. Не здарма з гэтага людзі старыя нічога добрага не варажылі ні табé, ні бацьком тваім, ох, не здарма! (Паўза). Апомніся, сыноч! Падумаў, адпусьціся, выкінь гордасьць з сэрца і паслухай маткі! Вéдай, што матка родная да зрады дзяцэй сваіх не давядзё. Ня хочаш сам к ім ісьці — я пайду, мнé старой усё ўвойдзе. Яны не адмовяць нашай просьбе, ды на Зоську ласку маюць.

СЫМОН. О, каб іх зямля не насіла з гэтай іхняй ласкай! (Уходзе Незнаёмы — з вéхай).

ЗЬЯВА IV.

ТЫЯ-Ж і НЕЗНАЕМЫ.

ДАНИЛКА (утаропіўшыся ў старану). А гэта хто яшчэ такі за прарок з вéхай?

НЕЗНАЕМЫ (гавора найбалéй зварочаваючыся да Сымона). Тыдні тры таму назад я ў вас быў, добрыя людзі, толькі дома ўсіх не застаў — адна сястра была... Цяпер ізноў прыходжу з тым самым.

СЫМОН. А! гэта вы мусіць той самы, аб каторым Зоська гаварыла? На нейкі сход людзéй склікаеце?

НЕЗНАЕМЫ. Але, але! На вялікі сход! Пара ўжо і табé, браце мой, з свайго гнязда зьнімацца!

МАРЫЛЯ. Наша гняздо раскідана.

НЕЗНАЕМЫ. Суд твой, мнé казалі, сягонья кончыўся, цяпер ты вольны, як птушка — нішто цябé ня вяжа.

МАРЫЛЯ. Якто—нішто ня вяжа? А я—маці яго, а малыя гэтыя, каторых павінен памагчы мнé гадаваць і ў людзі вывесці?...

НЕЗНАЕМЫ (ня слухаючы). Годзе нацягаліся тваé дзяды і прадзеды ношкі непасільнай! Выбіла

гадзіна і ты мусіш, як арол магучы распусьціць сваё крыльце і ляцець туды, куды ўсё няпэр злятаюцца. Кончылася чалавечае вэчнае начаваньне, і сьвітаныне агністае пачынаецца на зямлі ад краю да краю, ад мора да мора!

ДАНІЛКА (у старану). Што ён чаўпé? — Па мойму вечарэе, а па ягонаму — сьвітае. Ці я сьляпы, ці ён ня бача?

НЕЗНАЕМЫ. На крыжох магільных гараць сьвэчкі грамнічныя, а на курганох адзіранэлых вэхі смалістыя шалаюць і шляхі асьвэчаваюць для ўсіх тых, што йдуць на гэна зборышча гялікае. Гора таму, хто будзе спаць у гэты час трывожны!

СЫМОН. Трудна зразумець вас, чалавэча! Скажэце-ж мне хоць: на што гэта зборышча склікаецца?

МАРЫЛЯ. Але, на што? Можна зямлю будуць даваць?

НЕЗНАЕМЫ. Смока выганяць!

УСЕ. Смока?! Якога? (Дзэці са страхам туляцца да Марылі).

НЕЗНАЕМЫ. Ня чулі?.. Ды дзе вам пачуць! Вы ўсё ў гэтых ламох капашыцёся, як чэрві прыдаўленыя каменем, і сьвэту божага ня бачыце і нічога слухаць ня ўмеце.

ДАНІЛКА (у старану). Ну, я то пэўне-б аб гэтым ведаў, але мусіць гэта брахня?

НЕЗНАЕМЫ. Ад нейкага часу пасяліўся на нашай зямлі ў заварожаным балоце страшны смок-упыр...

УСЕ. Аж навет упыр!

НЕЗНАЕМЫ. Але, але, добрыя людзі! І вось праз гэтага смока-упыра пайшлі на цэлы сьвэт усялякія беды і няшчасці.

МАРЫЛЯ. Ня ўжо-ж гэта і нас праз яго гэтакое гора спаткала?

СЫМОН. Мамка, не перапывайце гутаркі!

НЕЗНАЕМЫ. Пошасьці ўсялякія сее жмэняй сваёй каршуновай—гэта, каб сіла народная не ўзьялічылася і яго не змагла, а туманы чорныя ў вочы ўсім дускае, каб людзі ня бачылі яго. По-

начы з хаты ў хату заходзе і кроў з сэрцаў цёплую смочка, а ў душу яду свайго падлівае, каб яна прасьвётласьці ніколі ніякае ня бачыла. Дзе толькі яго хоць цень прашмыгнэцца — там ненавісьць страшная між братамі і сёстрамі, як вужка разгнэжджываецца, нявінная кроў на зямлю ліецца, а пугы зялёзныя бразгаюць на руках чалавечых, як званы на ўсеночную. Катнія жаданьні ў думках людзкіх расплоджавае, і на самае сонца кладзе жалобную пакрывацьню. Удоў і сірот у рабства голаду і холаду заганяе, а бацьком і маткам бяз часу дэтак на заўсёды ад грудзэй вырывае, — гэта ўсё, каб хвалу сваю смочую ўзьялічаваць. Вось які ён — гэты смок-упыр!

ДАНІЛКА. А скажэце, дзядзька: ці ты бачыў яго?

НЕЗНАЕМЫ. Ніхто ня бачыў!

МАРЫЛЯ. Дык як-жа гэта?

НЕЗНАЕМЫ. А вельмі проста: усё дагэтуль думалі, што гэта ня смока работа, а так Бог даў.

СЫМОН. А як-жа гэта будзе сход выганяць яго, калі ніхто і ня бачыў?

НЕЗНАЕМЫ. Як усё чыста браты і сёстры на сход прыйдуць, тады ўсё і ўбачаць яго, бо, каб убачыць яго, — трэба ўсё вочы ў вадно мейсца сабраць.

ДАНІЛКА. А ён не паёсьць за гэтакую штуку ўсіх?

НЕЗНАЕМЫ. Ён толькі зьесьць таго, у каго да канца ня хопе адвагі глядзець яму сьмела ў вочы.

ДАНІЛКА. Ну, як так, то я на гэны сход не пайду!

МАРЫЛЯ. Дык, значыцца, і Сымона майго хочаце звабіць туды?

НЕЗНАЕМЫ. Я нікога, маці, ня ваблю! Я толькі кліч клікаю і разнашу гэтую вёсьць усім чыста ад хаты да хаты. А хто яшчэ ня агінуў зусім і не запрапасьціўся з душою ў смокавых лапах, — той сам пойдзе, і ніякая сіла яго ня стрымае.

СЫМОН. Я не пайду, хоць мянэ ўжо і цягне туды. Я павінен тут астацца, каб рукамі і зубамі трымацца гэтай спадчыны бацькавай, бо як згублю яе — мейсца мне на цэлым сьвеце ня будзе.

НЕЗНАЕМЫ. Што-ж, браце мой? Думаеш, што гэта лаціна зямлі скрозь дна праваліцца? Так ты думаеш?

СЫМОН. Не праваліцца; але як зыйду — мянэ назад сюды ня пусьцяць.

НЕЗНАЕМЫ. Ня бойся! Без тваіх рук нідзё не абойдуцца

МАРЫЛЯ. Як сабэ хочаце, добры чалавэча, а я Сымона свайго ад сябэ нікуды не адпусчу! Хай ляпэй думае, як хлёба і начлёгу дастаць на зіму.

НЕЗНАЕМЫ. Ня ўтрымаеш маці свайго сына, калі ў ім кроў разгарыцца і душу яго к сьвятлу пацягне. Пойдзе, хоць-бы зямля перад ім раступалася. З запаленай паходняй пойдзе праз пяскі халодныя і праз лагі балотныя туды, адкуль я к вам з гэтай вёсьцю прыходжу. Голас патаёмны, што дагэтуль драмаў у глыбінё грудзэй, павядзё яго так лёгка, шго і не агледзіцца, а крыўда, якую бацькі яго цярпелі і ён сягонья цярпіць, падганяць будзе яго; можа навет будзе гнаць яго на вельмі і вельмі страшэчныя рэчы. Але нічога — пойдзе і вьзме сваё! (Пауза). Што, Сымон? Час ня сьпіць! Там чакаюць цябэ сотні, тысячы, міліёны такіх, як ты, і ты, ведаю, на іх даўно чакаеш, толькі стараешся гэта заглушыць у сабэ. Час прагнуцца, Сымоне! Час!

СЫМОН. (звэсіўшы галаву як-бы сам да сябэ). Кінуць матку, кінуць зямлю і пайсьці?! А ці знайду я там тое, што тут згублю? Ці знайду? Але штось цягне туды! Ачараваў ты мянэ, чалавэча. На дзвё палавіны разрываюцца маё думкі і душа мая. Як-жа гэта нэяк раптам прыйшло. Як-жа мне загадала страшную загадку — ні тут астацца, ні туды пайсьці?!

НЕЗНАЕМЫ. Час, Сымоне, час! Агляніся кругом сябэ і ўспомні ўсё. Дагэтуль ніколі ты сьдэж-

кі свае ня бачыў, бо вэчна нязмытыя сьлёзы на вачох тваіх вісэлі, хоць чырвоная кроў з цябе капала на сьляды твае. Наганяў ты сабе мазалі непазбытыя, як араў і сёяў, а груганы пражорлівыя зярняты твае сьпэлыя клявалі. Як нарадзіўся ты — штось думаў, штось рабіў, тварыў, а што? Нядолю сваю толькі з году ў год гадаваў і пашыраў панаваньне яе. Пэсень і казак чароўных шмат табé matka над калыскай тваёй напяяла; яны доўга ў душы тваёй жылі і радавалі цябе, а што з іх сягоньня асталося? Асьмяялі, аплявалі іх табé ня званья госьці, мучыцелі твае — гора ды крыўда! Агляніся, Сымоне! Успомні, разваж усё! Успомні матку, сястру сваю ўспомні, га! і тую вяроўку, на каторай бацька твой павесіўся! (Шыбка выходзе).

ЗЬЯВА V.

ТЫЯ-Ж без НЕЗНАЕМАГА.

СЫМОН (як-бы збудзіўшыся). Ах! Ён выйшаў ужо! (Хоча бегчы за Незнаёмым).

МАРЫЛЯ (хапаючы за руку). Сымонка! куды ты, дзёткі?

СЫМОН. Пусьцеце, мамка! Я хачу папытацца, у якім мейсцы той сход склікаецца?

МАРЫЛЯ. Ня трэба! Ня йдзі! Нашто ён табé? Я цябе прашу, дзёткі, астанься!

СЫМОН. Я толькі папытаюся, і вярнуся назад.

МАРЫЛЯ. Ня ведаеш дзе, і ня трэба! Нашто табé гэны сход страшны? Я ня пушчу на яго цябе! Ня пушчу!

СЫМОН. Мамка, пусьцеце, я толькі даведаюся і больш нічога!

МАРЫЛЯ (віснучы Сымону на шыі). Усё роўна — ня трэба! Там згуба твая і наша. Ах, Божухна мой! Чаго яго гэтага шалёнага клікача прынясла сюды? Што яму трэба ад нас? Няшчасьце за няшчасьцем так і йдзе на бедную маю галаву! (Плача).

СЫМОН. Чаго плачаш, мамка? Яшчэ-ж нічога такога страшнага ня сталася. Ня плачце, мамка! Калі ўжо так хочаце, дык не пайду і пытацца навет.

МАРЫЛЯ (апускаючыся на зямлю). Дабіваеце мяне! Зусіх старон дабіваюць! Жыцьцё, якое ёсьць, адбіраюць. Кара Божая звалілася на ўвесь род наш. Ах, ты долечка мая няшчасная!

СЫМОН (адыйшоўшыся ў старану). А ўсё такі мушу даведацца, дзе гэны сход склікаецца, каб там і няма ведама што! І трэба-ж было мне не папытацца ў яго? Ці не сказаў ён толькі часам Зосі гэтага? (Да Марылі). Мамка! дзе Зося?

МАРЫЛЯ (відавочна манячы). Бог яё ведае? Нейдзе выйшла. Мусіць ці не пайшла ў грыбы.

ДАНИЛКА. Я ж табё, мама, казаў! Зосяка пайшла.. (глянуўшы на матку не дагаварае).

СЫМОН. Куды пайшла?

ДАНИЛКА. А мусіць у грыбы, як мамка казала, я ня ведаю.

СЫМОН. Маніш! Добра ведаеш, а толькі ня хочаш казаць. кажы! а то...

МАРЫЛЯ. Нашто яна табё? Пайшла і прыйдзе. Ці-ж першы раз.

СЫМОН. Першы, ці ня першы, а сягоньня я мушу ведаць, куды пайшла. (Прыступаючы да Данилкі) Кажы, шэльма, а не — то біць буду!

ДАНИЛКА. Я-ж табё кажу, што ня ведаю. А біць мяне ня маеш права: на тое маці ёсьць.

СЫМОН. Яшчэ ён, жаба, будзе са мной абрыдацца! Калі пытаюся, то мусіш сказаць. Я старэйшы за цябе, і ніякі прыблуда, а брат твой.

ДАНИЛКА. Хоць ты і старэйшы, хоць ты і брат мой, а ўсё роўна, калі і ведаю, то не скажу! Што-ж ты са мной зробіш?

СЫМОН. Выбрашаш усё, аж міла будзе, як юху гаду сплущу!

МАРЫЛЯ (да Сымона). Кінь ты да яго чапіцца! Што з табой сягоньня зрабілася?

СЫМОН. Калі пытаюся, то няхай кажа! (Да Данилкі). Ну! Чуеш, ці не?

ДАНИЛКА. А як-жа! Чую! Нашто-ж у мянэ вушы?

СЫМОН. Ну дык кажы! А не — то, як бачыш душу з цябэ выматаю!

ДАНИЛКА. Не скажу!

СЫМОН. Скажаш!

ДАНИЛКА. Хоць зарэж!

СЫМОН (хапаючы сякеру). Кажы, вужака! а то, як стой, на дробныя кусочки іскрыпку пашчапаю!

ДАНИЛКА (хаваючы пад сябэ іскрыпку). І іскрыпкі ня дам шчапаць, і не скажу!

СЫМОН (вырывае з пад Данілки іскрыпку і хоча сеч). Скажаш?

ДАНИЛКА (кідаючыся к Сымону на калённе і цалуючы рукі). А братачка, а родненькі! Пасячы ляпэй мянэ самога на дробныя кусочки, а іскрыпкі не чапай! Богам цябэ прашу!

МАРЫЛЯ (адцягаваючы Сымова). Ці не ашпалёў ты сягонья!..

СЫМОН (баронячыся ад Марылі). Адчапіся, Мамка! (Да Данілки, замахваючыся тапаром над іскрыпкой). Кажы!

ДАНИЛКА (ёнчучы). Сымонка, братачка! Не сячы! Ляпэй мянэ забі, зарэж, што хочаш зрабі са мной, а іскрыпачкі не чапай! Другой такой за ўсё жыццё не зраблю.

СЫМОН (ізноў замахваючыся тапаром). Пасяку на дробныя шчэпкі! Кажы!..

ДАНИЛКА (прыпадаючы галавой да іскрыпкі). Сячы па маёй шыі, а іскрыпачкі не чапай! Але ўжо скажу, скажу табé, дзе яна!..

МАРЫЛЯ (ухапіўшыся за сякеру). Давай мне сякеру! Давай сякеру! я сама табé скажу, дзе Зоська. (За сцэнай шум; чуваць Зоськін голас: „Пусьцеце мянэ... Я сама пайду. Пусьцеце“. Двое дворных людзей уводзяць на сцэну Зоську з завязанымі назад рукамі).

ЗЬЯВА VI.

Тыя-ж, зоська і дворныя людзі.

АДЗІН З ДВОРНЫХ ЛЮДЗЕЙ. Хацела каля палацу павесіцца, дык казалі зьвязаць і сюды прывесьці!

ЗОСЬКА (хочучы вывальніць з вяронак рукі, у страшным мучэньні). На што рукі зьвязалі? Мамачка, браточкі, зьмілуйцеся, разьвязаце!! За што так пакаралі?!

(Марыля, Сымон, Данілка застываюць у сваіх позах ні то здзіўленья, ні то перапужаньня. Дзеці падбягаюць і туляцца да Зоські. Дворныя людзі выходзяць).

(Памалу апускаецца заслона).

АКТ ПЯТЫ.

Час — каля Усіх Сьвятых. Вэчар. Цёмна. Глуха.
Заводзе вэпер.

ЗЬЯВА І.

МАРЫЛЯ-ДАНІЛКА-ДЗЕЦІ.

ДАНІЛКА (увесь час выводзячы з перарывамі на сваёй скончанай іскрышцы сумную мэлёдыю). Мамка, уцякайма адгэгуль, а то ўжо і мне трудна вытрываць: так тут халодна, цёмна, страшна!

МАРЫЛЯ (грэючыся з дзяцьмі каля вогнішча). Як Сымся скажа, так і будзе, нічога я ў гэтым сваёй воляй парадзіць не магу.

ДАНІЛКА. Усё Сымон, ды Сымон! Ці-ж без яго, дык і абыйсьціся ня можна. Я-ж на што ў цябе?

МАРЫЛЯ. На што? Пішчэць толькі на йскрышцы, ды і ўся з цябе тут рада і парада! Як цяпер во пішчыш, ды пішчыш, хоць вушы затыкай.

ДАНІЛКА. А ўсё такі скажы, мамка, праўду: у гэтай іскрышцы лепшы голас, як у тэй, што раней у мяне была?

МАРЫЛЯ. На тэй гудзёў, як авадзень, і на гэтай так сама выводзіш нейкае нэшта паўтара людзкога. Знайшоў калі музыкай займацца! Жалоба па бацьку яшчэ не адыйшла, з Зоськай такое няшчасьце прылучылася, а ён—на, табé! На йскрышцы выігрывае

ДАНІЛКА. Мамачка, я-ж нічога вясёлага і ня йграю, а ўсё такое, як сама чуеш, што і па нябошчыках ня грэх галасіць. Жалобная музыка, бачыш у мяне выходзе, а не якая другая.

МАРЫЛЯ. І толькі больш жалю задаеш, аж-но толькі сэрца на кускі разрываецца. Думак сваіх не магу ў парадак прывясьці.

ДАНІЛКА. А якія там думкі? Узяў пастана-віў раз кінучь гэта бяспрыпыннае прыпынішча, ну дык і што тут мязгі думкамі сушыць. Сабраў сваё мнаткі ды, дай Божанька ногі і здароўе!..

МАРЫЛЯ. У цябе ўсё проста з моста, а клё-ку ў галаве і за грош ня маеш. Ну, мы няхай са-бе пойдзем — добра! А Сымон, Зоська? Як па твое-му здаецца: вырачыся мы іх павінны? Што?

ДАНІЛКА. Няхай і яны з намі йдуць. Ці-ж ім хто не дае.

МАРЫЛЯ. А калі ня хочучь?

ДАНІЛКА. Дык іх аддзяліць трэба, калі ім кепска з намі жыць і калі цябе ня ўмеюць слухаць.

МАРЫЛЯ. На што іх аддзеляваць! Яны самі даўно ўжо аддзяліліся ад нас, але толькі я — матка — ад іх не магу аддзяліцца і пакінуць іх тут без ніякага парадку і ладу. Ды што ты, дурненькі ра-зумееш у гэтым?

ДАНІЛКА. Я толькі тое разумёю, што ўця-кайма адгэтуль, мама, ды ўсё тут! Есьці няма чаго, хаты няма, скоро зімабудзе, сьцюжа, сьнег, мароз... Бр! Аж цяпер усяго да костачак холадам пераймае, як шпількамі зьлёзнымі. Замерзнем, мамка, запраўды замерзнем. На ледзякі абэрнемся, як Сымон казаў. А я не хачу быць ледзяком, бо як тады буду я на йскрыпачцы сваёй іграць? То-ж пальцы напэўна зу-сім падубянеюць, ды йскрыпачку мароз пашчапае. А такая звонкая ўдалася, такая звонкая!

МАРЫЛЯ. Але-ж Сымон, Зоська!..

ДАНІЛКА. Як Сымом ня хоча з гэтым ня-шчасным папялішчам расстацца, то і Бог з ім! Без яго ладзём сабе раду.

МАРЫЛЯ. То што ж з таго? Але-ж ён і нас не адпускае?

ДАНІЛКА. Дык ціханька ўцячом ад яго, ся-гонья ўцячом. Пакуль ён вярнецца, то нашага і сьлёду не астанецца. Гэтага свайго сходу, што той дурны з вэхай начоўн яму, можа і бяз нас шукаць,

аж надта можа! Усё-ж роўна мы яму шукаць не памагаем.

МАРЫЛЯ. Казаў-жа, што ўжо на сьлёд нападзю, і скоро ўсё скончыцца. Неўзабаве ўсю гаспадарку да ладу прывядзю.

ДАНИЛКА. Чакай баба Пятра—будзеш сыр ёсці! Яму ў галавё ўсё да гары нагамі перавярнулася, а мы слухаць мусім і чакаць нейкае злыбды, апошняга канца свайго.

МАРЫЛЯ. Ну, а Зоська?..

ДАНИЛКА. Я Зоську ўгавару, і яна пойдзе з намі. Даліпан—пойдзе! Я Зайграю ёй тую музыку, што паніч высьвіставаў, як у нас быў,—яна заслухаецца і пойдзе аж міла, куды я толькі з іскрыпачкай пайду.

МАРЫЛЯ (глуха). Куды-ж мы пойдзем? З чым? Па што?

ДАНИЛКА (горача). Самі з сабой пойдзем: ты з малымі, я—з іскрыпачкай. У сьвёт, мамачка, па хату і хлёб пойдзем. Я буду іграць, ты пяць, а малыя сваім плачам памагаць нам будуць. І такую вандроўку пачнём, якая яшчэ нікому і ня сьнілася! Ад вёскі да вёскі пойдзем, ад двара да двара—аж у вялікі горад зойдем, кажуць ёсьць такія гарады, ці мэсты, дзе дамы ўсё чыста, як пёчы—з цэгля мураваныя, а народу там шмат, шмат! Цэрквы там золатам пакрыты, а ў цэрквах вялікія і маленькія Божанькі стаяць і вісяць. Дарагое камёньне з іх адзёжак і каронаў так і капае на зямлю, буйна, як сьлёзы падчас, ці град з неба. А народ к ім, гэтым Божанькам ідзе і йдзе, як вада плыве. Ад усялякіх болесьцяў вылечываюцца, ад няшчасьцяў збаўляюцца, долю каб лёшчу вымаліваюць. Такія там, кажуць, мамачка, пуды творацца. Цалуючы рукі Марылі). Дык уцякайма адгэтуль, мамачка! Там будзе нам усім хораша і вёсела. Уцякайма! Ды на што-ж ты, мамка, торбачкі шыла?!

ЗЬЯВА П.

ТЯ-Ж і СТАРАЦ.

СТАРАЦ. Слава Хрысту, добрыя людзі!

УСЕ. Слава! Слава! І цяпёр і на векі вякоў!

СТАРАЦ. Што гэта ў вас парабілася, пані гаспадыня? То ж як вясной быў я ў вас, ня так гэта мясьціна выглядала?

ДАНІЛКА. Яна ўжо і тады так сама выглядала, толькі тады яшчэ ў кучы трымалася, а цяпёр разсыпалася.

СТАРАЦ. Але, але, бачу! А дзе-ж яшчэ ваша сямейка? — Было-ж балей.

ДАНІЛКА. І тады, дзедка, такая самая была наша сямейка, толькі, як сядзела ў хаце, дык балей яе выглядала.

СТАРАЦ. Але, але, ведаю! Гняздо раскідалася і птушкі разбегліся, котарая дзе-куды. Ведаю, ведаю! Сам я з такога гнязда.

МАРЫЛЯ. (Падаючы хлеба кусок). Сядайце, дзедка, і памалёцеся за грэшную душачку Лявона.

СТАРАЦ. (Зьдзіўлены). Што, пані гаспадыня? Памёр твой чалавек?

ДАНІЛКА. Але, дзедка! Тата ня вытрываў, узяў ды павесіўся.

СТАРАЦ. Вечны пакой! Вечны пакой яго душачцы! (Моліцца).

МАРЫЛЯ. Адкуль-жа гэта дзедку Бог прынёс да нас?

СТАРАЦ. З сьвету, пані гаспадыня! З далёкага сьвету валакуся, Хэ хэ-хэ! З сьвету ў сьвет плятуся. І так кожны дзень і кожную ночку, калі дзе не начую.

ДАНІЛКА. Мусіць вялікі, дзедка, сьвет гэты? Ці канец яму ёсьць дзе, ці няма? Я ні ў каго не магу гэтага даведацца.

СТАРАЦ. Ох, вялікі сьвет, мой сынку! Куды я толькі не хадзіў нідзе канца яму не знайшоў, ня бачыў і ня чуў. Можа дзе і ёсьць яму канец — ды пэўне, што ёсьць, бо адкуль жа бы ветры нам Бог пасьляў ды лёта і зіму, цяпло і холад?

ДАНИЛКА. Мусіць добра жыць на гэтым сьвэце вялікім? Я ўжо мамцы казаў, што добра.

СТАРАЦ. Там добра, дзе нас няма. Але мне, у маім жабрачым палажэньні, усюды ня кэпска. Што мне там, сынку, нягоднага можа быць? Ідзі сабэ куды вочы глядзяць, ані мне хата свая затрымлівае, ані мяне радня звязывае, ані мяне зямелька свая к сабэ цягне! Цэлы сьвёт — хата мая, усё людзі — радня мая, уся зямелька — поле маё роднае. Усюдах што колечы ды сваё знаходжу: ці кусочак хлёба, ці куток цёплы для начлёгу, ці толькі так добрае слова — і за гэта дзякую Богу! Іду сабэ ды йду. Ні над чым не трасуся, нічога бараніць ня маю: усё багацьце са мною ў гэтых торбах — гэтыя а. райчыкі хлёба, ды часам які кусочак сыра, ці сала. І што балэй трэба мне? Добра маё так. Смачна ём, спакойна сплю. Вёдаю, што не акрадзё мяне злодзей, не аграбе разбойнік. Усюдах ласку мою — за душачкі жывыя і змарлыя маліцца просяць. Вёдама, ня ўсё мяне ахвотна прыймаюць і любяць мяне, але гэта найбалэй такія, дзе сабак многа і дворні ўсялякае, — туды-ж і заходзіць я не стараюся. А так—усюдах добра на сьвэце, мой сынку, усюдах!

МАРЫЛЯ. Мо' і праўду, дзедка, кажаш, што табé ня цяжка жывецца на гэтым сьвэце, але ў нас тутака дужа дрэнна. Як пайшло ад вясны няшчасьце за няшчасьцем, дык і радачкі з нікуль ніякае нямашака.

СТАРАЦ. Вёдаю, пані гаспадыня, вёдаю.

МАРЫЛЯ. Як бачыце—хату нашу раскідалі. Лявонка мой—як табé ўжо Данілка казаў—не перажыў, вэчны пакой, гэткае несправядлівасьці, і рукі без пары сам на сябé налажыў.

СТАРАЦ. Вёдаю! Важны чалавэк быў—гаспадарны і справядлівы быў Колькі раз я не захадыў, заўсёды вока на мяне добрае меў. Вэчнае яму спачываньне і няхай зямелька для яго лёганькай будзе, а Бог найвышэйшы пляму з яго душачкі здойме, што налажыў сам на яé з распачы.

МАРЫЛЯ. Вэчнае яму спачываньне! А Зоську нашу так сама звалі, дзедка? Такая дзяўчына была!

СТАРАЦ. Знаў, пані гаспадыня! Чаму ня знаў?.. Не адзін раз мяне і хлёбам дарыла, і вадзічкі ў смагу дачала. Апошні раз, як у вас быў, кветачак навет мне дала,—за панічова здароўе прасіла маліцца. Добрая дзяўчынка была. Хай Бог Міласэрны за тое долечку ёй шчаслівую пашлё!

МАРЫЛЯ. Ох, дзедка мой! Не на раласьць і на папэху яна ў мяне гадалася. Дасьціпная вельмі была, і нейкая як сама не пры сабё. А з вясны, як прыйшло нэшта ёй у галаву, як стала ў двор бэгаць, як стала, дык цяпер як-бы не пры сваім розуме асталася.

СТАРАЦ. Вэдаю я гэта! ох, чаму ня ведаю? Моладзесьць яе згубіла, ды каго яна ня згубіла.

МАРЫЛЯ. А Сымонка мой так сама ці з розуму вышоў, ці хто яго знае, што з ім рбіцца. Хоць забі яго—саступіць адгэтуль ня хоча і нам нікому волі не дае, ня глядзячы на тое, што ўжо апошні суд за гэту зямлю адбыўся і мы на ім прайгралі. Ды яшчэ другая бяда з маім Сымонам прылучылася: прышоў сюды нейкі шалёны чалавек і нагаварыў яму аб нейкім смоку і зборышчы,—дык цяпер по-начы ходзе і зборышча гэнага шукае, не на дабро шукае! Ужо сталі яго і цемняком усё называць. Можа і запраўды ў цемнякі запісаўся—хто яго ведае? Сама я ніяк і розуму ня прыстаўлю. Ці ня чулі вы, дзедка, чаго аб гэтым сходзе?

СТАРАЦ. І чуў і ня чуў, і нічога сам добра ня ведаю, ды хто яго ўсё разьбярэ, як сьледна. Цяпер такі на сьвэце між людзьмі несупакой расьце, што ня дай ты. Божачка! Дык можа дзе і збіраецца гэна зборышча, але дзе—нічога я ня ведаю. Шмат чутак усялякіх, як і заўсёды ходзе паміж жывымі, шмат аб чым і добрага і благога гаманяць, але што з гэтага ўсяго гоману выйдзе — ніхто акуратна не згадае. Слабы сталі цяперашнія людзі: кепскія вочы маюць, каб усё, як валёжыцца, бачыць, мі, кепскія вушы маюць, каб кожны шорах пачуць,¹ згадаць адкуль вецер прыхільны вее, і кепскі ро-
і

зум маюць, каб ім раскумекаць усё чыста дзе дабро іх чакае, а дзе зло. Так, так, пані гаспадыня! Слабы людзі. Навет якую маюць сілу, дык і тае ня хочуць выказаць. Нейкі сон і страх усіх аплутаў.

ДАЊІЛКА. Праўда, дзедка! Мне тут вельмі страшна, але каб спаць хацелася тутака на холадзе, — дык гэтага не скажу.

СТАРАЦ. То чаго-ж сядзіце на гэтай руіне, калі вам тут страшна? Чаго чакаеце?

ДАЊІЛКА. А ўсё-ж чакаем, пакуль Сымон сход той знойдзе.

МАРЫЛЯ. Падзэпца няма дзе!

СТАРАЦ. А дзе я падзяюся? Дзе пяты, дзесяты падзэпца такіх, як я, як многа другіх падобных мне?

ДАЊІЛКА. Ну, мейсца гэтага то я яшчэ ўсё такі добра ня ведаю!

СТАРАЦ. Як пойдзеш, Сынку мой, у сьвёт, то даведзешся. Днём сонейка сьцэжку пакажа, а ночкай—шлях млэчны на небе. А ісьці будзе лёганька-лёганька, бо вэцер будзе цябе падганяць. І так будзеш шукаць ды шукаць таго мейсца, аж пакуль ня знойдзеш вэчнага спачыванья.

ДАЊІЛКА. А як хмарна будзе ды з дарогі саб'ёмся,—хто тады пакажа?

СТАРАЦ. Добрыя людзі, мой сынку, добрыя людзі. А ісьці вам трэба адгэтуль.

ДАЊІЛКА. Ды я ўжо мамцы казаў аб гэта самае, але ўсё ўпіраецца яшчэ.

СТАРАЦ. Нічога, пані гаспадыня, тут ня высьдзіш. Сківь пыху з сэрца ды йдзі адгэтуль. Не спадзэйся на помач сына—ён ужо далёка ад цябе з сваймі думкамі і ня скоро к табé з імі вэрнецца. Сьцэжкі вашы разыйшліся і зойдуцца толькі тады, як ён, пабываўшы на тым зборышчы, якога цяпер шукае, — вэрнецца к табé славай акрыты. А цяпер не чакай на яго і думай сама аб сабе. Бачыш—якая гэтая асеньняя ночка страшная, а ты тут адна з сваймі малымі і гэтым няпчасным музыкай, што іграй сваёй да сьлёз толькі даводзе... Час, птушка-маці, зьнімацца з гэтага раскіданага гнязда, каб астальных сваіх дзэтак убараніць ад благіх

ястрабаў, ад якіх сілачкі ты ня мела ўбараніць свайго Сымонкі і Зоські! Скінь пыху з сэрца, набярыся адвагі. забірай гэтых з сабой і йдзі, ідзі, куды чогі панясуць, куды вочы твае глядзець будуць!

МАРЫЛЯ. Ды я ўжо з самае вясны торбачкі для ўсіх шыла, і шмат, шмат іх пашыла! Але Сымон, Зоська!.. Як-жа мне пайсьці бяз іх?

СТАРАЦ. Ня бойся, пані гаспадыня! Яны, калі ня знойдуць таго, чаго шукаюць, каб у тваю хату шчасьце прынесці, то вярнуцца к табé тым самым шляхам, якім ты ад іх адойдзеш. Такі ўжо парадак на сьвёце паміж намі людзьмі.

ДАНІЛКА. Ну, і добры ж гэты парадак: прымерам, я пайду шукаць грыбоў у лés, а вярнуся адтуль толькі з галінай асінавай.

СТАРАЦ (цягнучы далей). Твой сын цяпер можа навет шукае таго, чаго і ня згубіў, але мусіць шукць і павінен. Ганьба таму чалавэку, што рукі апусьце, як прэвяслы, і чакае пакуль сама доля к яму прыдзе ў хату і папросіцца, каб прыняў яé з ласкі сваé! Ганьба таму, хто вочы на ўсё заплюшчыўшы будзе ісьці ўцёртай здавён сыцэжкай няпраўды, думаючы, што іначай быць ніколі ня можа, і што не ў яго волі зьмяніць стары парадак бязсумлённага жыцця! Ганьба таму, хто радзіўшыся ў ярме, валоча яго пакорна, як вол стары, не парываючыся навет хоць начас выпрагчыся з гэтага ярма, паганячага лачуцьцё яго чалавэчае! Ганьба такому! Нам старым іншая рэч: мы ня жывём, а толькі дажываем. Маладыя-ж мусяць нэчага шукаць, нэчага дабівацца.

МАРЫЛЯ. Дзэдачка! Не зразумэлыя рэчы для майго жаночкага розуму ты кажаш. Але ўсё-ж такі, як бачу, нездарма я торбачкі шыла, ох, не здарма!

СТАРАЦ. І сын твой калісь гэтага не разумёў, а можа і цяпер не разумее. Але прыйшла пара, выбіла такая шчасная, ці няшчасная гадзіна, і прабудзілася ў яго думка вялікая, важная, што так далей быць ня можа, як ёсьць, што яго штосьці пацягнула к нэчаму нявэдамаму, але сьвётламу і радаснаму, ну, і перавярнуўся ўвэс стары лад

у яго бédнай галавэ. Тваé пэсьні і казкі, што пя-
яла і гаварыла яму калісь над калыскай, шмат
у гэтым памаглі. Дык не пярэч-жа і далэй свайму
сынку ісьці гэі дарожкай, якую ён сам сабэ аба-
браў і йдзе цяпэр.

ДАНІЛКА. Ды мамка яму нічога не пярэча,
але ён сам сабэ пярэча і нам не даé ніякага ходу,
каб як з гэтае пусткі на сьвёт божы выбрацца.

ЗЬЯВА ІІІ.

ТЫЯ-Ж І ЗОСЬКА.

ЗОСЬКА (уходзе, штось сумнае напяваючы;
у зрэбнай спадніцы і кашулі — без каптана, грудзі
расхрыстаны, валасы распушчаны і спадаюць па пля-
чох, на галавэ з пасохшага лісьця вяночак).

СТАРАЦ (адступаючы ў старану з мімавольнага
пералугу). Хто гэта такі?

МАРЫЛЯ. Ці-ж не пазналі? — Зоська наша!

СТАРАЦ. Божа! Божа! Што з яé асталася?

ДАНІЛКА. Толькі цэнь ды вянок з лісьця!

ЗОСЬКА (разглядаючыся). Хто тут? Чаго вы
назьбіраліся? Разлучыць мячэ хочаце з ім? Га?
Ха-ха ха! Не на такую напалі. (Да старца). А ты,
сівы, чаго сюды прыйшоў? Можа вэсьці добрыя
прыносіш ад майго таты, або ад майго міленькага?
Ня бойся — кэжы! Я ў ё ведаю!.. даўнэй нічога
ня ведала, а цяпэр, ах, як ведаю! Тата мой у па-
лацы засёў і пануе там: шмат слуг яму служыць,
і скарбаў усялякіх шмат мае. Пасаг мнэ вялікі
дасыць, ох, які вялікі!—сто, тысячу, мілён. А толь-
кі, на што ты, татэчка, майго міленькага выгнаў
з палацу, што аж за морам апынуўся? Пакінуў
мянэ мой ненаглядны, праз благіх людзэй адрокся
свё русалачкі з васільковымі вачамі. Ха ха-ха!
Але я сама к яму пайду. Праз быстрыя рэчкі,
праз шчырыя бары, праз сухія пяскі папльву
к яму, як мёсяц па нэбе пльвэ! (Садзіцца і капаец-
ца ў вогнішчы).

СТАРАЦ. Страшныя рэчы творацца ў вас, пані гаспадыня!

МАРЫЛЯ. Ад маладзіковае суботы ўжо яна такая! трэці тыдзень праходзе.

ЗОСЬКА (устае і ходзіць па спэне). А вы вон адгэтуль усё, вон! Аа! Вёдаю! — На вясельле маё сабраліся! Не хачу я вас, груганоў чорных, — у мяне іншыя госьці будуць. (Да старца). Праўда стары, — іншыя? Маўчыш! Ну, як сабе хочаш! А я скажу, хто ў мяне будзе: зоркі з неба залатыя збігуцца, месяцк срыбны прыплыве, вобалачкі сьветлыя зыйдуцца, і будуць яны ўсё гуляць на маім вясельлі так вёсела, так скачна! А вёцер іграць маё вясельле будзе, зычна іграць будзе, як ён у лесе часам уме, як ён у азяродах часам іграе! (Да Данілка). Пакажы мне зараз, маладзёнскі музыка, як вёцер іграе! (Данілка іграе жаласьліва-нудную мелэдыю, Зоська круціцца па спэне і прыпявае).

Вёцер іграе, зорачкі скачуць,
Месяц між імі лад водзе;
Радасна хмаркі бэлыя плачуць,
Мілы мой кажа усім — годзе!

(Водблеск ад пажару асьвэчавае спэну. Зоська, напываючы ўсё, час нейкі круціцца па спэне ў пажарным сьвятлі. Данілка іграе).

УСЕ (апрача Зоські). Ах, пажар нёдзе!

МАРЫЛЯ. Як-бы з стараны двара агонь б'е!

СТАРАЦ (хрысьпячыся). Скараньне Божае валіцца на гэтую зямлю няшчасную! Тут варыятка скача, а там з дымам штось ідзе.

ДЗЕЦІ Нам страшна, ма ка!

ДАНІЛКА. Уцякайма скарэй адгэтуль, а то яшчэ і наш дом загарыцца!

ЗОСЬКА (перастаўшы круціцца). А! Як відненька! А я думала, што ўжо ночка наступіла і мне трэба к майму саколіку збірацца. (Разглядаючы). Чаго-ж я дурная дзякаюся? Гэта-ж ён тут! Тут мой каралёвіч ненаглядны! (Паказваючы на дэрава, на каторым абраз вісіць). Во дзе ён! Во! Адзін, як сіротка, стаіць і чакае пакуль

я, яго зорка нябэсная, к яму не падыйду. Ужо іду, ужо іду, маё сонейка мілае! (Палыйходзе і абыймае дэрава, прытуліваючы твар свой к яму). Выбачай, саколiк, што так позна прыйшла я к табé сягонья! Вялікую дарогу мусiла перабыць. Гадзiны на мянэ сыкалі, ваўкі вылі, начнiцы і совы пужалi, але прыцягнулася к табé. Ночка ўжо мiнулася і Божы дзянёк, бачыш, кругом зiяе. Прытулі-ж мянэ к сабé, добры мой каралéвiчу! Сагрэй маé грудзi дзявочыя: яны вéльмі азяблi — халодна ўжо, бачыш становiцца на сьвéце! Не ганi мянэ ад сябé, як той мянэ адагнаў і сам за мора ўдэ́к. Ты iнакшы! Ты хоць і той, але ня той. У цябé, чую, сэрца б'эцца, а ў таго ў грудзёх нэйкі камень хрусцьдэ́; у цябé вочкi, як зоркi, сьвэ́цяцца, а ў таго, як галодныя вужакi паглядалi; тваé ручкi абыймаюць, як матка дзiцянётка ў калысцы абыймае, а той як зьлэзнымi абцугамi сы́скаў мянэ; той гаварыў, то як крумкач над непахаванымi касьцямi крумкаў, а твой голас лiэцца, як на жалéйцы песьня вясною.. Прытулі-ж мянэ, саколе мой любы, і не выракайся балéй каралéўны сваé! (Апускаецца каля дэрава і задумаўшыся сядзiць пры iм).

СТАРАЦ. Пайду я ўжо ад вас, добрыя людзi. Вялікім горам і зьнiштажэньнем кожны тут куток ваш, напоўнен. Шчасьлівэйшую долечку пашлi вам, Божа! Бывайце здаровы! Слава Хрысту!

ДАНИЛКА (усхапiўшыся). Дзéдачка, забiрайце і мянэ з сабой! А то яшчэ раз як здарыцца гэтакая ночка з пажарам, то я зусiм памру з страху.

СТАРАЦ. Як хочаш, сынку мой. Мейсца хопе нам. Можаш iсьцi.

МАРЫЛЯ. Не адходзьце, дзéдка! Надумалася і я ўжо: пойдзем усé з табой. Сiлачкi маé не хапае далéй тут гiбэць.

СТАРАЦ. Добра, панi гаспадыня! Добра! I табé мейсца мала ня будзе.

МАРЫЛЯ (да дзяцэй). Ну, дзэткi! Пяра збiрацца ў дарогу! Дзе толькi торбачкi? (Находзе торбы і начэплiвае iх дзэ́цям, Данiлку і сабé; старац па-

магае). Вось гэтыя мёншынкія вам, малыя, а гэту, трохі большую, табé, Данілка.

ДАНІЛКА. (Надзéўшы торбу). Вось як лоўка цяпéр будзе! У руках іскрыпачка, на плячоx торбачкі — гуляй душа, колькі ўлэзе!

СТАРАЦ. Што-ж? Не здарма людзі пацераў і малітваў змалку яшчэ вучацца. Каму-нэбудзь, ды пад старасьць прыгодзяцца. Аб торбах не павіны забывацца навет і тыя, што на пасадах сядзяць.

МАРЫЛЯ. (Надзяваючы на сябé торбу). Ну, гэтыя самыя большыя на мянэ якраз падыйдуць! (Глянэўшы на Зоську). Папрабую і на яé надзéць, а нуж з намі пойдзе. (Падходзе да Зоські і хоча надзéць торбу). Зоська, пазволь, — надзéну гэта на цябé, ды пойдзем разам!

ЗОСЬКА (павéўшы мутнымі вачыма). Што?.. Куды?

МАРЫЛЯ. Надзéнь, Зоська, гэтыя торбачкі! Надзéнь, дачушка мая. (Хоча сілай надзéць).

ДАНІЛКА. Не спрачайся, Зоська, ды пойдзем! Я табé зайграю панічову музыку.

ЗОСЬКА (ухапіўшыся з зямлі і баронячыся). Што? на мянэ торбы хочаце надзяваць! Га! А вы ведаеце, хто я такая? Ведаеце? Я каралéўна! Я—ўсяўладная пані гэтае зямлі ўсей чыста!—гэтых загонаў, гэтых лугоў, гэтага лэсу! Ха-ха ха! А яны мянэ ў торбы, як жабрачку, хочуць прыбраць! Я ў кароне, бачыце, хаджу. Сярпы маé сталёвыя дабро цэламу сьвэту жнуць, а палотны маé шаўковыя цэлы сьвёт адзяваюць, а яны ў торбы мянэ хочуць прыбраць! Проч, бязстыднікі! (Зрывае торбы і кідае на вогнішча; сама апускаецца каля дзэрава).

МАРЫЛЯ (адкінуўшы торбу ў старану з агню). Ня хочаш, і ня трэба! Не ў маёй ужо моцы з вамі вайну вясьці. А торбачка гэта хай астанецца тут: можа Сымону прыдасца.

СТАРАЦ. Што-ж, пані гаспадыня, — гатовы ўжо ўсé!

МАРЫЛЯ. Ужо, дзедка! Можам ісьці.

ДАНИЛКА. Уцякайма, дзедка, бо і я ўжо га-
тоў. А Зоська дагоне нас: не чапайце толькі яе.
Цяпер жа можа запыём усё разам на адходнае.

СТАРАЦ. Святую песьню хоць калі ня грэх
запэць.

МАРЫЛЯ (да Зоські). Зоська, як апомнішся,
приходзь з Сымонам да нас! (Старац ідзе напéрад,
за ім — Марыля з дзяцьмі па баках, а за Марыляй —
Данілка. Усё пяюць „Лазара“, — Данілка іграе; нейкую
мінуту іх песьня чуваць за сцэнай, пасья паволі замірае!

ЗЬЯВА IV.

ЗОСЬКА адна.

ЗОСЬКА (як-бы прасвятлёўшы, паказваючы ру-
камі). Ха-ха-ха! Там пажар, гэтыя, як пагарэльцы,
з торбамі пайшлі!

ЗЬЯВА V.

ЗОСЬКА — СЫМОН.

СЫМОН (шыбка ўходзе з стараны пажару, тры-
маючы ў руцэ запаленую галавэшку. Разглядаючыся).
Пайшлі!.. Не пачакалі мячэ яшчэ хопь трохі.
А так ужо ўсё наладзіў. (Угледзіўшы Зоську.) Адна
Зоська асталася! (Да яе). Што ж ты робіш тут
адна? Пойдем са мной!

ЗОСЬКА (прыглядаючыся). Гэта ты, Сымон?

СЫМОН. Я, Зоська! Уставай хутчэй, сяст-
рыца, ды пойдзем, бо кожная мінута цяпер до-
рага!

ЗОСЬКА. Куды пойдзем? Па што?

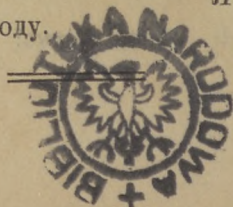
СЫМОН (паказваючы галавэшкай у праціўную
старану ад пажару). На вялікі сход! Па Бацькаў-
шчыну!!!

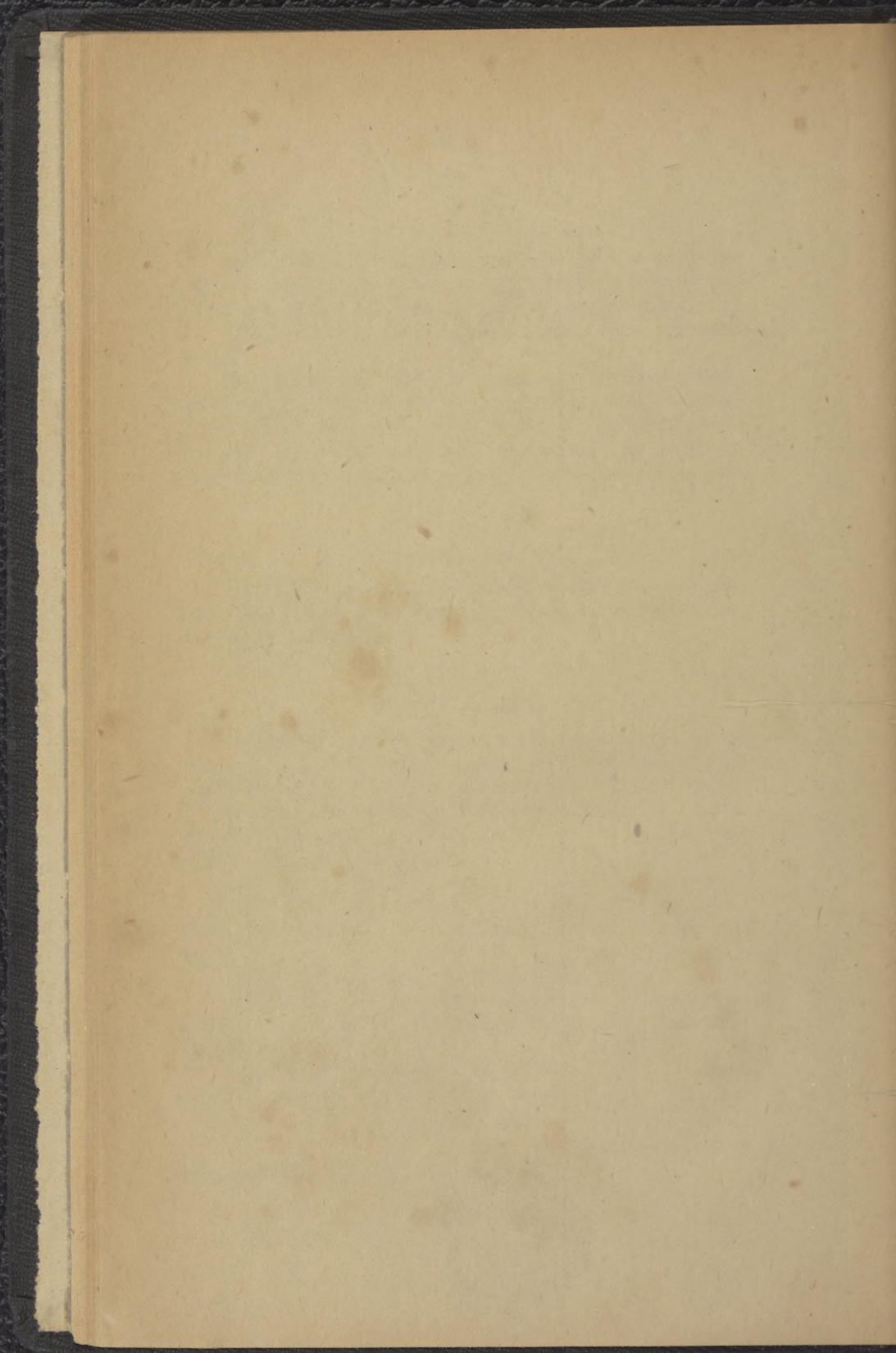
ЗОСЬКА (падумаючыся з зямлі). Аа!.. (Сымон
бярэ яе за руку і абое нікнуць у цемнаце.)

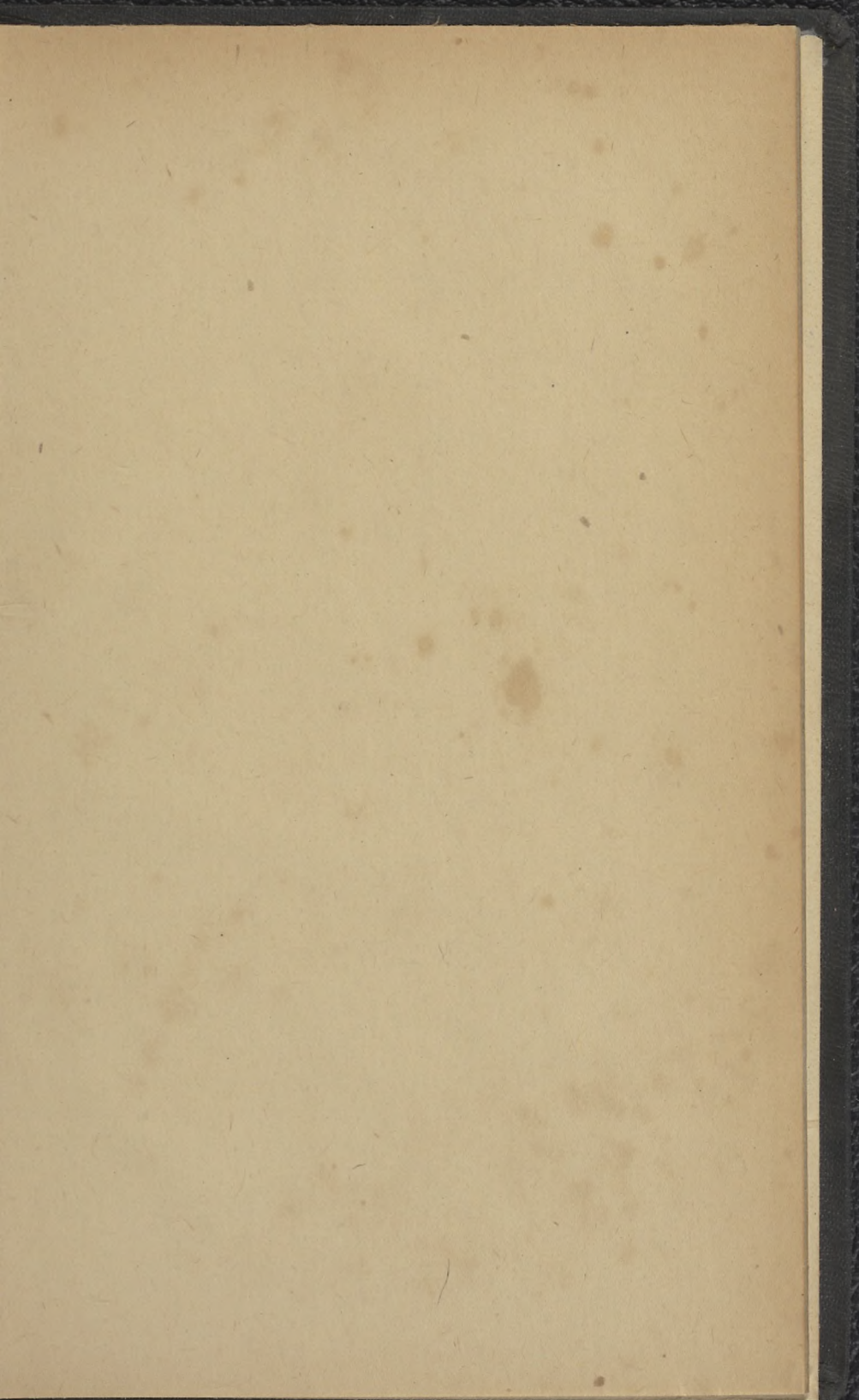
ЗАСЛОНА.

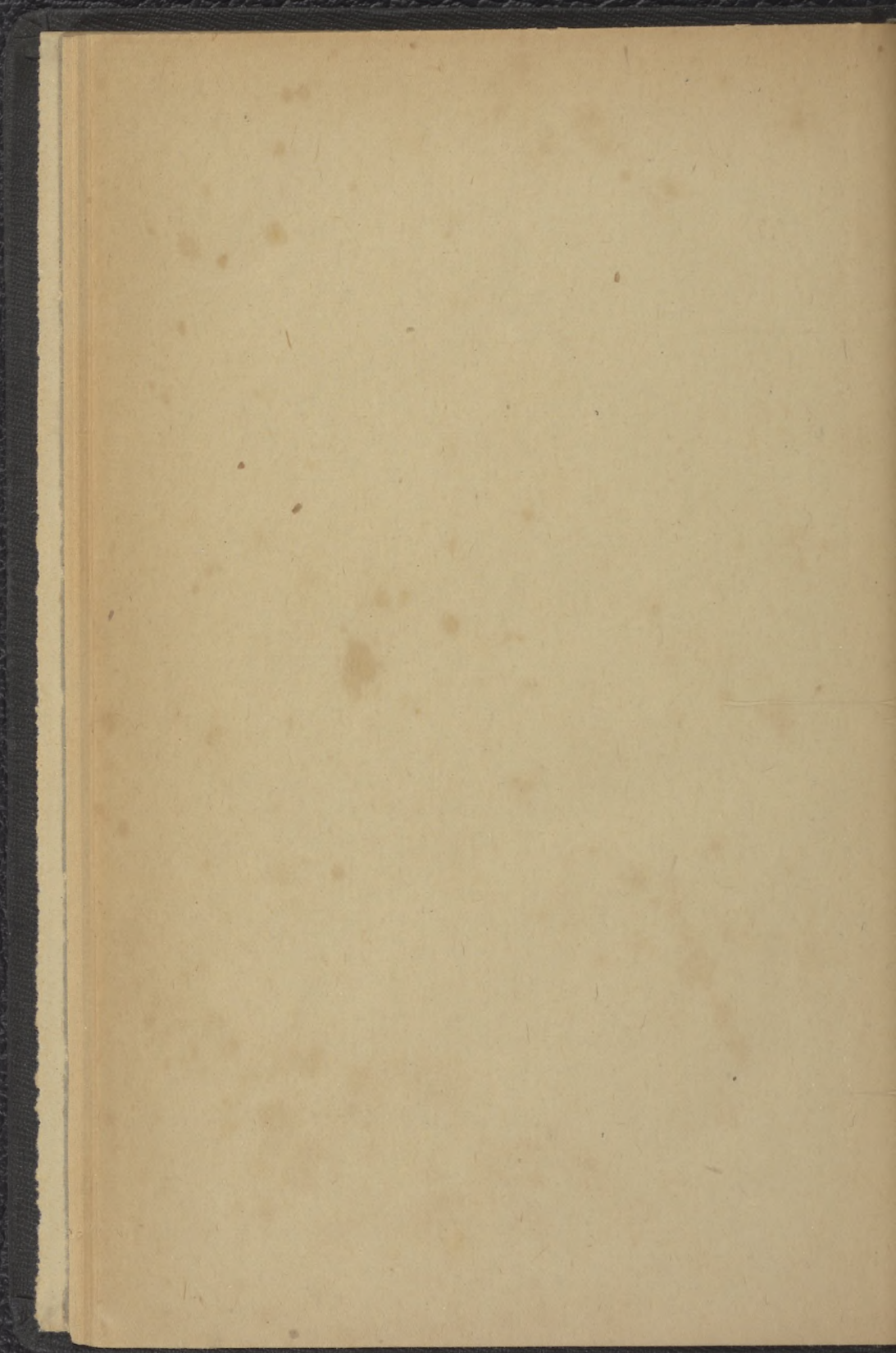
Янка Купала.

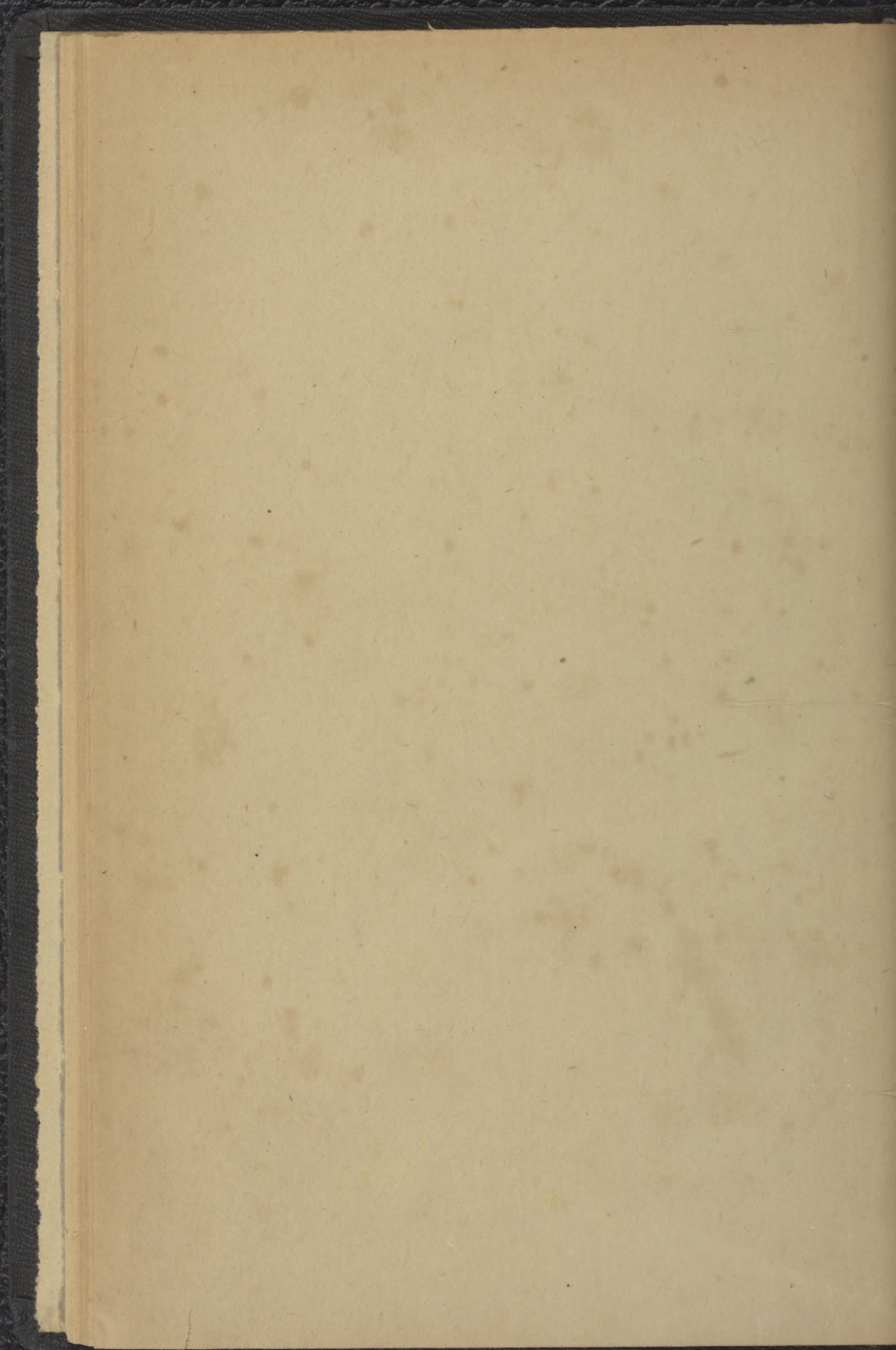
Акопы 4/IX—1913 году.

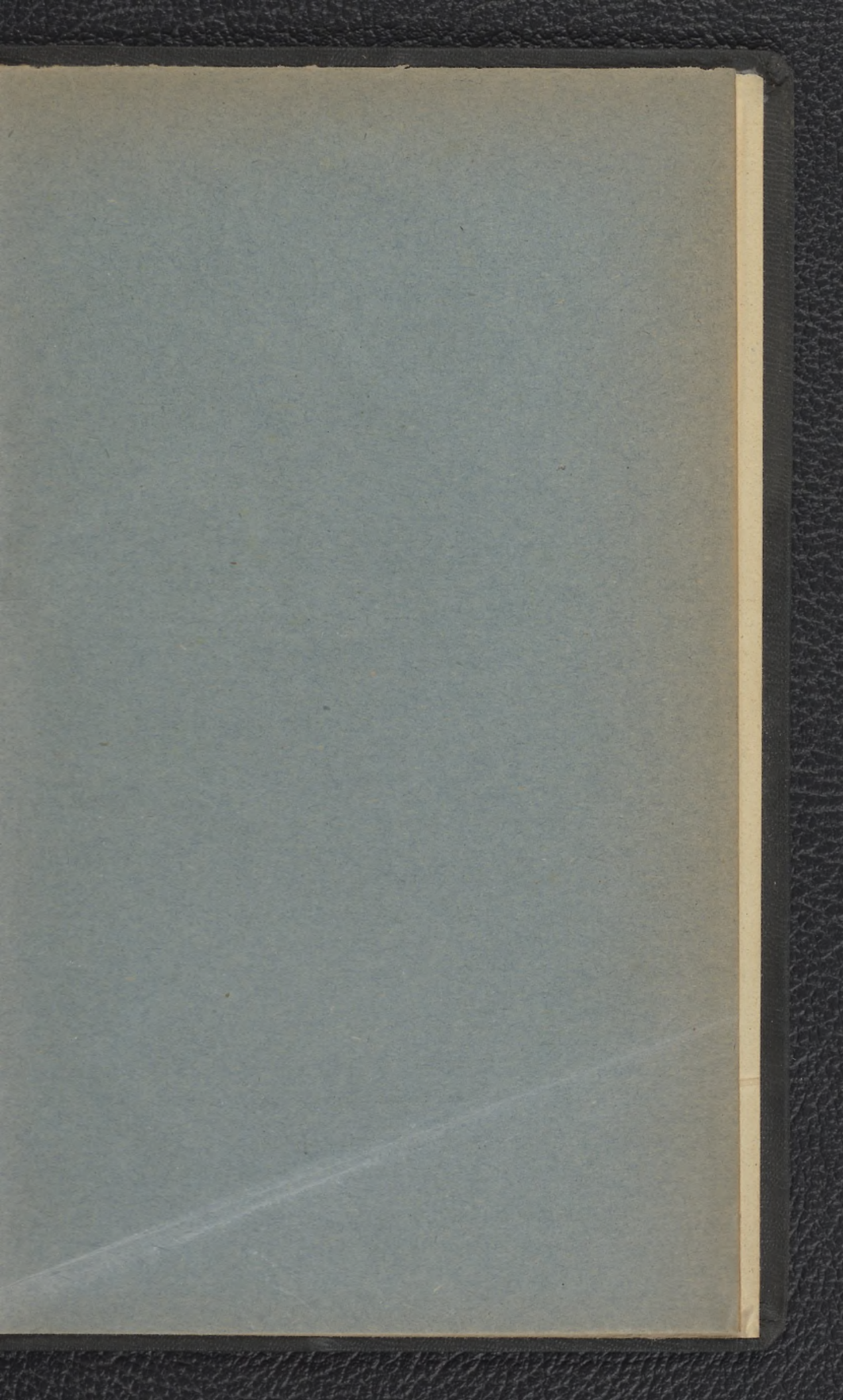

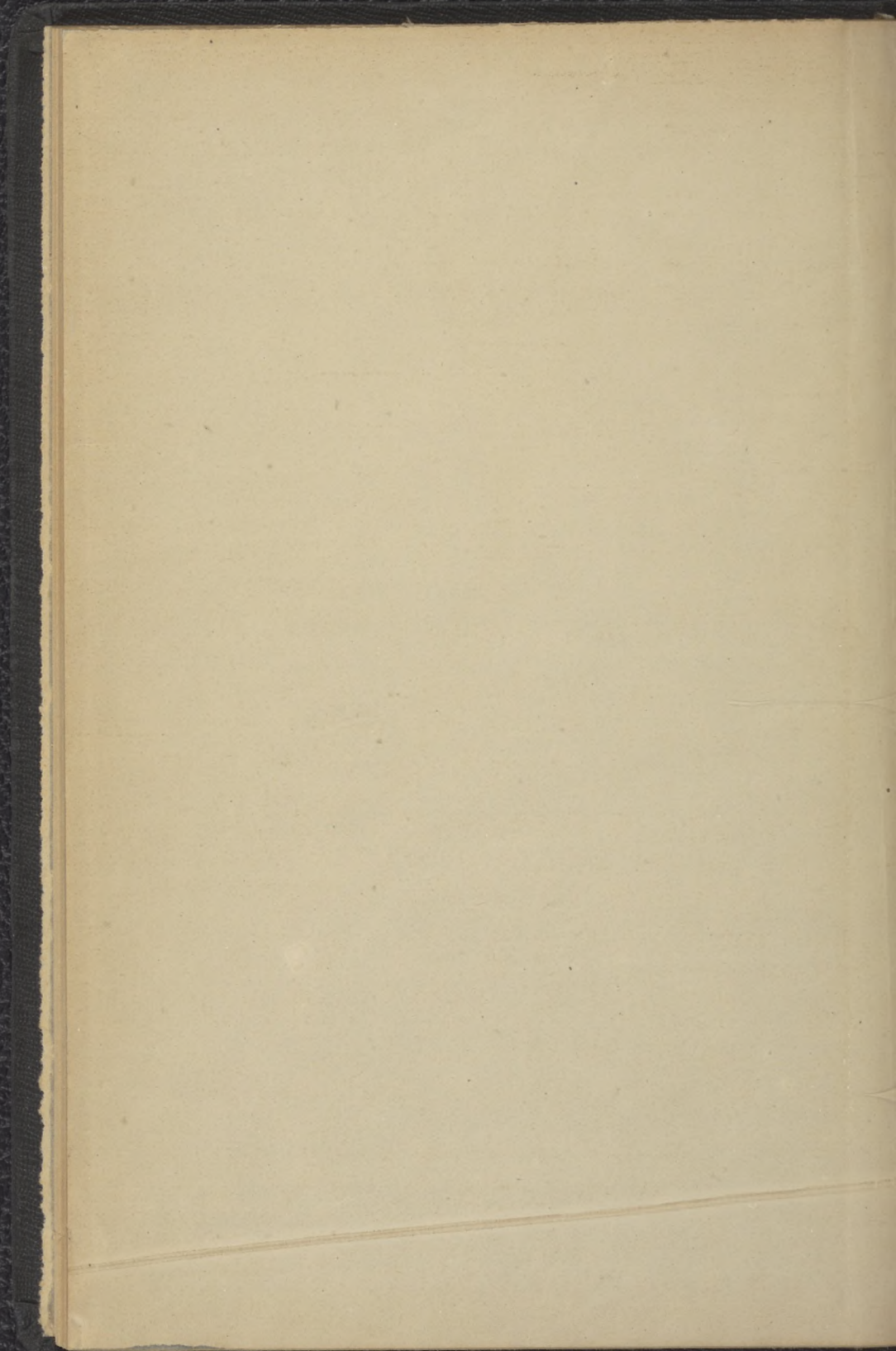

Цана 3 рублі.

Склад у „Беларускага Выдавецкага Таварыства“: Вільня, Вастрабрамская, № 9.

Можна купляць у кнігарні „Бел. Выд. Т-ва“: Вільня, Завальная, № 7.

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001022173551

BN
NARODOWA

386118